

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS
FAKULTĀTE
PIEAUGUŠO PEDAGOĢISKĀS IZGLĪTĪBAS CENTRS

**STARPPRIEKŠMETU SAIKNES
NODROŠINĀJUMS VĒSTURES UN
KULTUROLOĢIJAS MĀCĪBU PROCESĀ
VIDUSSKOLĀ**

DIPLOMDARBS

Autors: **Jeļena Dombrovska**
Studenta apliecības Nr.: jd11012
Darba vadītājs: Dr.paed., prof. Aīda Krūze

RĪGA 2013

ANOTĀCIJA

Diplomdarba tēma ir „Starppriekšmetu saiknes nodrošinājums vēstures un kulturoloģijas mācību procesā vidusskolā”. Temata izvēli noteicas tas, ka skolēni apgūstot dažādus mācību priekšmetus, ne vienmēr spēj izveidot starppriekšmeta saikni. Skolotājiem sagādā grūtības mācību satura apjomīgā programma un mācību priekšmeti tiek skatīti atsevišķi no pārējiem. Tāpēc pētījumā tika izvirzīti šādi **pētījuma jautājumi**: 1.Kādi pedagoģiskie nosacījumi veicina starppriekšmetu saiknes nodrošināšanu vēstures un kulturoloģijas apgūvē? 2.Kuras tēmas ir iespējams apvienot un kādās attiecībās?

Pētījuma mērķis: izpētīt starppriekšmetu saiknes būtību un atklāt tās nodrošināšanas iespējas vēstures un kulturoloģijas mācīšanās vidusskolā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Apkopot un izanalizēt teorētisko literatūru par starppriekšmetu saikni pedagoģiskajā procesā
2. Pamatot mācību priekšmeta izvēli starppriekšmetu saiknes realizēšanai
3. Noskaidrot skolotāju viedokli par starppriekšmetu saikni
4. Veikt pētījumu par starppriekšmetu saiknes nodrošināšanas iespējām
5. Apkopot iegūtos rezultātus un izdarīt secinājumus

Apkopojot pētījuma gaitā iegūtos rezultātus, secināts, ka mērķtiecīgi plānojot mācību procesu, iespējams izveidot divu vai vairāku radniecīgu mācību priekšmetu apvienoto programmu. Efektīvāk to ir iespējams realizēt, ja mācību iestādē savstarpēji sadarbojas dažādu priekšmetu pedagogi, kuri ir motivēti uzlabot skolēnu zināšanu un prasmju līmeni. Turpinot strādāt atsevišķi tikai mācību priekšmeta ietvaros, pedagogs neveicina integratīvo prasmju attīstību un skolēniem ir grūtības saskatīt un izveidot starppriekšmetu saikni. Skolēni uzdevumu risināšanā neizmanto dažādos mācību priekšmetos gūtās zināšanas. Galvenā atziņa par pedagogu sadarbību ir tāda, ka, ja uz mērķi virzās vairāki cilvēki, nevis viens, iespējams daudz efektīvāk, ar lielāku atbalstu, pārliecību un ātrākā laikā sasniegt augstākus rezultātus. Savukārt, skolēni, risinot uzdevumus ar starppriekšmetu saturu, apzinās iegūto zināšanu praktisko pielietojumu ne tikai ārpus viena mācību priekšmeta robežām, bet arī labāk tiek sagatavoti tālākai dzīvei. Pētījuma mērķis sasniegts, rastas atbildes uz pētījuma jautājumiem. **Atslēgvārdi**: mācību process, vēsture, kulturoloģija, starppriekšmetu saikne, sadarbība

ANNOTATION

The subject of the diploma paper is „Ensuring the interdisciplinary link in the teaching/learning process of history and culture studies in secondary school”. The choice of the subject was determined by the fact that, while learning different subjects, students are not always able to establish the interdisciplinary link . The voluminous syllabus causes difficulties to teachers, and school subjects are dealt with separately. That is why **research** was carried out on **the following issues**: 1.What pedagogical conditions facilitate ensuring the interdisciplinary link in teaching/ learning history and culture studies? 2.Which themes can be combined and in what proportion?

The aim of research: to study the essence of the interdisciplinary link and discover the opportunities of its ensurance in teaching/ learning history and culture studies in secondary school.

The tasks of research:

1. to sum up and analyse theoretical literature on the interdisciplinary link in the pedagogical process;
2. to justify the choice of the subject for realizing the interdisciplinary link;
3. to find out the teachers'opinions about the interdisciplinary link;
4. to carry out research on the opportunities of ensuring the interdisciplinary link;
5. to sum up the results and draw conclusions.

Summarizing the results of the research, it has been concluded that purposeful planning of the teaching process gives a possibility to create a joint program of two or more related subjects. It can be realized more effectively if teachers of different subjects who are motivated to improve the level of students'knowledge and skills co-operate with each other. If teachers continue working separately only within the frame of a particular subject, they do not facilitate the development of integrated skills and students find it difficult to see and create the interdisciplinary link, and they do not apply their knowledge in different subjects in performing study tasks.

The main conclusion about the mutual co-operation of teachers is that, if several people are trying to achieve their aim, better results can be gained in a shorter time with more support and confidence. On the other hand, the students who perform their tasks within the interdisciplinary link context not only become aware of the practical use of their knowledge beyond the limits of one subject, but they are also better prepared for further life. The aim of the research has been achieved and the questions answered. **The key words:** teaching/ learning process, history, culture studies, interdisciplinary link, co-operation.

SATURS

Ievads	6
1.Starppriekšmetu saiknes teorētiskā analīze	9
1.1.Izglītības satura integrācijas modeļi	
1.2.Vecāko klašu skolēnu individuālās īpatnības	13
1.3.Mācību priekšmeta iekšējo sakarību aktualizēšana un problēmuzdevumi	19
1.4.Integratīvo prasmju veidošanās process	20
1.5.Skolēnu vispārējās prasmes un didaktiskās prasības skolotājam	22
1.6.Didaktiskās prasības un praktiskās rekomendācijas starppriekšmetu stundu organizēšanai	26
2.Vēsture un kulturoloģija kā radniecīgi mācību priekšmeti	29
2.1.Latvijas un pasaules vēstures un kulturoloģijas valsts izglītības standartu salīdzinājums	
2.2.Mācību priekšmetu apvienošanas pamatojums	32
2.3.Vēstures apguves metodikas specifika vidusskolā	33
3.Starppriekšmetu saiknes iespējas vēstures un kulturoloģijas apguvē 11.klasē	34
3.1.Skolotāju viedoklis par starppriekšmetu saiknes priekšrocībām: anketēšanas rezultāti	
3.2.Mācību satura komponents „Indivīds un sabiedrība”	43
3.3.Mācību satura komponents „Kultūrvide laikā un telpā”	45
3.4.Mācību satura komponents „Darbība”	48
Secinājumi	52
Izmantoto avotu un literatūras saraksts	54
Pielikumi	55

Pielikums Nr.1 Latvijas un pasaules vēsture. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta standarts	
Pielikums Nr.2 Kulturoloģija. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta standarts	63
Pielikums Nr.3 Anketa skolotājiem par starppriekšmetu saiknes veidošanas aspektiem pedagogu pieredzes apmaiņas konferencē „Gandrīz ideāla skola”	66
Pielikums Nr.4 Aptauja „Satrppriekšmetu saiknes nodrošinājums mācību procesā”	67
Pielikums Nr.5 Skolēnu darba lapa kulturoloģijā. Tēma „Indivīds un vara”	68
Pielikums Nr.6 Uzdevums kulturoloģijā: Kultūras procesi un starpkultūru attiecības	72
Pielikums Nr.7 Instrukcija skolēniem: Esejas rakstīšana struktūra	73
Pielikums Nr.8 Latvijas un pasaules vēstures centralizētā eksāmena jauns esejas rakstīšanas uzmetums	75
Pielikums Nr.9 Skolēnu darbu paraugi esejas rakstīšanā kulturoloģijā. Tēma „Indivīds un vara”	76

Ievads

Arvien biežāk plašsaziņas līdzekļos izskan bažas par pārāk piesātināto saturu katrā mācību priekšmetā un lielu mājas darbu apjomu. Skolotāji cenšas izpildīt uzliktās prasības, paātrina tempu un izvēlas ne vienmēr efektīvākās mācību metodes, piemēram, lekcija, stāstījums. Vidusskolēni ir spiesti atcerēties lielu informācijas apjomu un netiek pilnībā apgūtas daudz vērtīgākas un turpmākajā dzīvē noderīgākas prasmes. Kulturoloģijas mācību priekšmets ir salīdzinoši jauns, tā standarts izstrādāts 2008.gadā. Joprojām skolotāju vidū nav vienota viedokļa par jaunā priekšmeta mācīšanas stratēģiju un pieeju. Satura ziņā tas apvieno kultūras teoriju, kultūras filozofiju un kultūras vēsturi. Skolēniem tiek piedāvāts plašāks skatījums uz kultūras attīstību, sākot ar kultūras jēdziena izpratni un beidzot ar kultūras kā procesa izpratni. Pēc savas būtības mācību priekšmets „Kulturoloģija” sniedz kopainu par vēsturisku laikmetu un piedāvā saprotamas atbildes uz jautājumiem, kādā veidā attiecīgajā laikmetā notikumi ietekmēja kultūras attīstību.

Temata izvēli noteica tas, ka mācot vēsturi un kulturoloģiju esmu ievērojusi, ka daudzas tēmas iespējams apvienot, tādā veidā iegūstot dziļāku un plašāku ieskatu. Skolēniem tiek piedāvāta iespēja nostiprināt jaunu informāciju, apgūstot divus mācību priekšmetus. Domāju, ka tāda pieeja ne tikai palīdz apgūt mācību vielu, bet arī mazina stresu, kādu jaunieši un viņu skolotāji izjūt ikdienā. Lai nodrošinātu efektīvāku mācību satura apguvi, ir svarīgi noskaidrot, kuras tēmas ir iespējams apvienot un kādās attiecībās. Skolotājam ir jābūt uzmanīgam mācību vielas apguves materiālu atlasē un izvēlē, jo ir jāievēro skolēnu attīstības un spēju līmenis. Pārāk sarežģīts materiāls var nobiedēt ne pārāk stipros skolēnus, toties pārāk vienkāršots neveicinās nepieciešamo attīstību un integratīvo prasmju veidošanās. Tāpēc ir jādomā par sistemātisku prasmju attīstību, kas nodrošina veiksmīgu starppriekšmetu saiknes realizāciju. Integratīvās prasmes veidojas, attīstās un pilnveidojas tikai tādos gadījumos, ja tiek pareizi ievēroti pedagoģiskie nosacījumi. Veidot skolēnu starppriekšmetu saiknes domāšanas kultūru ir nozīmīgs mūsdienu globalizācijas apstākļos, kas veicina nepieciešamību apgūt pasauli kā vienotu veselumu, saskatīt atšķirīgo un palikt lepniem par savu kultūru.

Izcilais 17.gadsimta čehu pedagogs Jans Amoss Komenskis savos darbos raksta, ka mācību procesa pilnvērtīgai nodrošināšanai ir jāveic sintēze, kurai seko analīze. Šeit ir saskatāmas starppriekšmetu saiknes veidošanas nozīme mācību procesā. Viņš atzīst, ka visur jāsāk ar vieglāko, saprotamāko, tad pamazām jā sarežģī grūtības

pakāpe. Tādā veidā skolēnos tiek attīstītas prasmes saskatīt kopīgo un atšķirīgo, kā arī secinājumu veidošanas prasmes. Pedagoģs saka, ka zināšanas nav tikai faktu un notikumu atcerēšanās, bet gan vairāk cēloņsakarību izpratne un loģiskā domāšana¹.

Starppriekšmetu saiknes veidošana un realizēšana prasa no skolēniem ne tikai prasmes sintezēt un analizēt, bet arī būt radošiem. Mūsdienu mācību sistēma aktīvi nodarbojas ar jēdziena „radošums” izpratni un attīstību skolēnos, jo tas ne tikai prasa esošās zināšanas pielietot praksē, bet ir arī svarīgi skolēna individuālai izaugsmei un sabiedrības progresa nodrošināšanai. Vēstures un kulturoloģijas saikne aktualizē skolēnu radošās spējas apvienot abos priekšmetos gūtās zināšanas uzdevuma atrisināšanai un sava viedokļa izveidošanai.

Viena no mūsdienu svarīgajām prasmēm mērķa sasniegšanā tiek atzīmēta spēja sadarboties un strādāt komandā. Starppriekšmetu saiknes nodrošināšanā liela nozīme ir skolotāju – kolēģu vēlmei un prasmei sadarboties, tādā veidā modernizējot pasniegšanas stilu, padarot to daudz efektīvāku, kā arī attīstot skolēnos veselīgas konkurences pamatus. Lai realizētu starppriekšmetu saikni, nepieciešams saskaņot mācību programmas.

Pētījuma jautājumi:

1. Kādi pedagoģiskie nosacījumi veicina starppriekšmetu saiknes nodrošināšanu vēstures un kulturoloģijas apgūvē?
2. Kuras tēmas ir iespējams apvienot un kādās attiecībās?

Pētījuma objekts: vēstures un kulturoloģijas mācību priekšmetu apguve

Pētījuma priekšmets: starppriekšmetu saiknes nodrošināšana vēstures un kulturoloģijas apgūvē 11.klasē

Mērķis: izpētīt starppriekšmetu saiknes būtību un atklāt tās nodrošināšanas iespējas vēstures un kulturoloģijas mācīšanās vidusskolā

¹ Kopeloviča, A., Žukovs, L. *Didaktika. Ievērojamākie pedagogi par mācību teoriju*. Raka, 2000. 63., 71.lpp.

Uzdevumi:

1. Apkopot un izanalizēt teorētisko literatūru par starppriekšmetu saikni pedagoģiskajā procesā
2. Pamatot mācību priekšmeta izvēli starppriekšmetu saiknes realizēšanai
3. Noskaidrot skolotāju viedokli par starppriekšmetu saikni
4. Veikt pētījumu par starppriekšmetu saiknes nodrošināšanas iespējām
5. Apkopot iegūtos rezultātus un izdarīt secinājumus

1.STARPPRIEKŠMETU SAIKNES BŪTĪBAS TEORĒTISKĀ ANALĪZE

1.1.Izglītības satura integrācijas modeļi

Viens no galvenajiem izglītības sistēmas uzdevumiem ir palīdzēt bērniem apgūt tādas prasmes un iemaņas, kuras būs noderīgas pieaugušo dzīvē. Atceroties savu vidusskolas laiku, bieži uzdevu sev jautājumu – kur man tas viss noderēs? Un tikai vēlāk pēc vairākiem gadiem nāca apskaidrība, kad atsevišķās situācijās radās iespēja novērtēt iegūtās izglītības kvalitāti. Tagad, kad strādāju skolā, ņemot vērā mūsdienų prasības veidot viengabalainu skatu uz pasauli, cenšos attīstīt skolēnos prasmi katrā mācību priekšmetā meklēt sakarības, domāt par cēloņiem un mācīties prognozēt sekas. Pētot pedagoģisko literatūru, uzzināju, ka integrācijas princips ir saistīts ar kopības un vienotības jēdzieniem un balstās uz apkārtējās pasaules viengabalaino uztveri. Satura apvienošana satura vienībās, izmantojot starppriekšmetu saikni, var tikt īstenota daudzveidīgi – no atsevišķu mācību priekšmetu mācīšanas līdz pilnīgai integrācijai². Pastāv seši līmeņi:

1. Uz mācību priekšmeta satura apguvi pamatota satura izvēle;
2. Paralelo mācību priekšmetu satura vienību izvēle;
3. Multidisciplināro tēmu vai mācību priekšmetu satura vienību izveidošana;
4. Starppriekšmetu tēmu satura izveidošana;
5. Integrētās dienas modelis;
6. Pilnīgi integrēta programma.

Pirmie četri līmeņi attiecas uz satura apvienošanas problēmu risinājuma veidiem. Nākamie divi gadījumi paredz integrētās metodes izmantošanu. Šis diapazons parāda vienu no iespējām, kā pakāpeniski iet uz integrēto metodi un tās izmantošanu pedagoģiskā darbā. Svarīgi ir, lai tiek veidotas efektīvās starppriekšmetu saikņu didaktiskās sistēmas, kuras atbilst mūsdienīgam mācību procesam.

²Čehlova, Z., Grinpauks, Z. *Skolēnu integratīvo prasmju veidošanās*. Raka, 2003. 10.-19.lpp.

Izziņas priekšmetu saiknes metodoloģiskās funkcijas būtība ir noteikt dažādos mācību priekšmetos mācāmo daudzveidīgo procesu un parādību vienotību. Starppriekšmetu saikne, pētot objektus, izdala kopējo, īpašo un vienreizējo.

- Starppriekšmetu saikne veicina skolēnu pievēršanu sistēmiskai domāšanai, zināšanu pāriešanai un sintēzei no dažādām zinātnes nozarēm. Tas vairo izziņas ceļu daudzveidību, attīsta skolēnu darbības metodes, izvirza jaunus izziņas uzdevumus;
- Starppriekšmetu saikne veido skolēnu pasaules uzskatu, kurš vispusīgi atspoguļo vienotu zinātniski filozofisku pasaules ainu. Tas prasa padziļināt filozofiskos vispārinājumus, mācoties eksaktos (dabaszinātņu) un humanitāros priekšmetus;
- Starppriekšmetu saikne nodrošina priekšmetu mācību organizācijas sistēmu. Sistēmiska starppriekšmetu saiknes izmantošana veicina skolēnu zināšanu un prasmju nostiprināšanos.

I.Zverevs un V.Maksimova izdala trīs veida galvenās starppriekšmetu saiknes funkcijas:

1. Izglītojošā funkcija – vērsta uz viengabalainas zināšanu sistēmas par dabu un sabiedrību veidošanu;
2. Audzināšanas funkcija – paaugstina izglītības līmeni un atklāj izglītības un audzināšanas mijiedarbību;
3. Attīstošā funkcija – aktivizē skolēna prāta darbību, veido zināšanu un prasmju sistēmu, jaunus jēdzienus un prasmes, iespaido skolēna izziņas darbības attīstību un intereses.

Pasaules pedagoģiskajā praksē tiek lietoti arī vairāki citi integrācijas modeļi:

- 1) Apvienoti vairāki mācību priekšmeti no vienas izglītojošas jomas. Šādā kursā dažādu mācību priekšmetu satura īpatsvars ir vienāds, bet to savstarpējā mijiedarbība rada kvalitatīvi jaunu satura līmeni;
- 2) Priekšmetiskās izglītības variatīvā daļa paredz tādu integrēto kursu veidošanu, kuros apvienoti mācību priekšmeti no attālām izglītojošām jomām;

- 3) Ir iespējama integrācija, kurā nākamā tēma izriet no iepriekšējās un veido tās paplašinājumu vai padziļinājumu, piemēram, tēma „Pilsētas vēsture” izraisa nepieciešamību apgūt tēmas „Ekonomika”, „Ģeogrāfija”. Šādas jēgpilnās apguves secības mērķis – saglabāt priekšmetiskās izglītības loģikas apguvi, mākslīgi nesadalot izglītības saturu atsevišķās zināšanu jomās.

Dažādu izglītojošo jomu zināšanu integrācija nojauc robežas starp mācību priekšmetiem, ļauj aplūkot izvērstas saiknes to starpā, atjauno skolēna apziņā priekšstatu par pasaules vienotību un viengabalainību:

- 4) Zināšanas tiek integrētas ap dažādu mācību priekšmetu kopīgiem objektiem, īpaši ņemot vērā skolēnu intereses, vajadzības, iespējas, kā arī skolēnu uzkrāto dzīves pieredzi. Šeit ir raksturīga skolēnu un skolotāju augsta sadarbības pakāpe, elastība, individualizācija. Šo integrācijas veida vērtību skolēna acīs ceļ mācību procesa personiskais nozīmīgums ar aktīvu iesaistīšanos mācību procesā un tā plānošanā, maksimāla mācīšanas un mācīšanās procesa diferenciacija, patstāvības veidošana, atbildība par pašizglītošanos, savas darbības plānošanas iespējas;
- 5) Mācību priekšmeti un kursi tiek grupēti ap sociāli nozīmīgu problemātiku vai sabiedrības attīstības likumiem. Par satura atlases kritērijiem kalpo problemātikas aktualitāte indivīda dzīvē un sabiedrībā, kur liela nozīme ir problēmu risināšanas procesuālajai pusei, cilvēku savstarpējām attiecībām, sociālo iemaņu apgūšanai. Tās ir tēmas, kuru pamatā ir visaptveroša sociālas problēmas vai dzīves pieredze;
- 6) Mācību satura komponenti, kuri tiek iekļauti citā kontekstā. Tādējādi tiek panākts daudz augstāks vispārināšanas līmenis, nezaudējot savu specifiku. Šajā mācību priekšmetu sfērā kā integrējošais faktors parādās vēsturiskā apziņa, kas sniedzas pāri konkrēta kursa robežām, piemēram, fizikā, ķīmijā, bioloģijā un ģeogrāfijā ir iekļauta informācija par zinātnieku dzīvi un atklājumiem;
- 7) Matemātika var kalpot kā integrējošs faktors saistībā ar citiem mācību priekšmetiem, gan radniecīgiem, gan attālākiem;

- 8) Par integrējošu faktoru aizvien vairāk tiek uzskatīta informātika, ne tikai kā mācību priekšmets, bet arī kā specifiska joma mācību saturā, veidojot skolēna apziņā priekšstatu par pasauli kā vienotu informācijas lauku.

Viens no starppriekšmetu saiknes nodrošinājuma iespējām ir mācību priekšmetu vienojošs pamats. Tas varētu būt idejas, parādības, jēdzieni, mācību priekšmeti, kuri ļauj apvienot komponentus vienotā sistēmā, saglabājot noteiktu un nepieciešamu komponentu brīvības pakāpi un attīstību.

Balstoties uz pedagoģijas zinātnieci Z.Čehlovas atziņām, Rudīte Andersona grāmatā „Izglītības un mācību priekšmetu programmas” min, ka praksē mācību satura integrāciju uzlūko divējādi:³

1.kā saikni starp zināšanām un prasmēm, kas tiek apgūtas katrā mācību priekšmetā (*šeit saskaņo atsevišķo tematu tā, lai viens temats kādā mācību priekšmetā būtu loģiski izmantojams cita temata apgūvē citā mācību priekšmetā, tātad varētu balstīties uz iepriekš apgūto*);

2.kā saikni starp zināšanām un prasmēm, kas ir kopīgas dažādiem mācību priekšmetiem (*šeit tiek veidotas vispārīgās mācību prasmes: strādāt ar grāmatu, veidot pierakstus, pētīt kādu problēmu utt.*).

Par vienu no galvenajām problēmām, ar kuru sastopas pedagogi, kas izstrādā integrējošo pieeju izglītībā, kļūst tādas mācību struktūras uzbūves izveidošana, kas palīdzētu skolēniem veiksmīgi orientēties jaunajā situācijā. Tomēr ir svarīgi palīdzēt skolēniem izmantot jau esošās priekšzināšanas citās jomās un neapjukt. Tās ir uz mācību priekšmetiem centrētās mācību sistēmas dominēšanas sekas, kad parādās mācību procesam raksturīgās pretrunas starp zināšanu apguvi un nepieciešamību tās izmantot, risinot starppriekšmetu uzdevumus. Šādu starppriekšmetu uzdevumu veiksmīgai risināšanai vispirms nepieciešama zināšanu apkopošana un vispārināšana. Lai veiksmīgi pārvarētu šīs pretrunas, jāveicina starppriekšmetu integratīvā ievirze skolēnu mācību izzinošajā darbībā, uzdevumu saturā, veidā un rezultātu vērtējumā.

³ Andersone, R. *Izglītības un mācību priekšmetu programmas*. 2007. 111.-112.lpp.

Tas rosina vispārinātu iemaņu veidošanos, izmantojot starppriekšmetu saikni, mudina pielietot citos mācību priekšmetos gūtās zināšanas mācību izzinošajā un praktiskajā darbībā. Lai šis process izrādītos sekmīgs, skolotājam pašam jāpārzina integrēto zināšanu un prasmju veidošanas un attīstības metodika.

1.2. Vecāko klašu skolēnu individuālās īpatnības

10. – 12.klasēs mācās 15 līdz 18 veci jaunieši. Tā ir agrā jaunība, kas uzskatāma par starpposmu starp bērnu un pieaugušo. Vidusskolas skolotājam jābūt ne tikai augstas kvalifikācijas sava priekšmeta speciālistam, bet arī labam psihologam.

Čehlova Z. balstoties uz I.Konts pētījumu darbā „Agrās jaunības psiholoģija” atzīmē, ka bioloģiski šis periods ir fiziskā brieduma beigu posms. Psihologi, kas pēta šo vecuma posmu (Ļ.Vigotskis, L.Božoviča, N.Leitess, I.Konts, I.Dubrovina), atzīmē, ka šajā periodā tiek iegūta tā psihiskā, idejiskā un pilsoniskā brieduma pakāpe, kas dod iespēju cilvēkam zināmā mērā būt spējīgam patstāvīgai sabiedriskai un darba dzīvei un kalpo par radošu pamatu tālākai attīstībai. Par vadošo kļūst mācību profesionālā darbība, kurai pateicoties vecāko klašu skolēniem veidojas pašapziņa un noteiktas izziņas un profesionālās intereses, pētniecisko prasmju elementi, spējas veidot dzīves plānus un izstrādāt tikumiskos ideālus⁴.

Vidusskolas skolēna domāšanas darbībai raksturīga augstāka vispārinājuma un abstrakcijas pakāpe. Palielinās interese un prasības lietu un parādību cēloniskajam izskaidrojumam, argumentācijai un apgalvojumu pierādījumiem. Skolēni var izdarīt pamatotus secinājumus, saistīt apskatāmās parādības un faktus sistēmā. Vecāko klašu skolēniem attīstās prasme izmantot daudzveidīgus paņēmienus loģiskajā atmiņā, garīgā darbība iegūst aktīvāku, patstāvīgāku un radošāku raksturu. Skolēna zinātkāre nav apmierināma bez noteiktiem vispārinājumiem, bez secinājumiem un pierādījumiem. Abstrakti loģiskās domāšanas attīstība vainago ne tikai jaunu intelektuālu īpašību rašanos, bet izraisa arī atbilstošas prasības. Jaunieši ir gatavi stundām ilgi strīdēties par abstraktām lietām, par kurām viņi nereti neko daudz nezina.

⁴ Čehlova, Z., Grinpauks, Z. *Skolēnu integratīvo prasmju veidošanās*. Raka, 2003. 20.-27.lpp.

Vecāko klašu skolēni atklāj pastiprinātu interesi par visdažādāko problēmu patstāvīgu apspriešanu. Domas aktivitāte raksturīgi izpaužas skolēnu izdomās, nepamatotos pieņēmumos. Tieksme pēc abstraktas domāšanas ir tipiska galvenokārt jauniešiem. Kaut arī meitenes šajā vecuma posmā labāk mācās un pārspēj jauniešus mācību sasniegumos (sekmēs), viņu izziņas intereses ir mazāk noteiktas un diferencētas un viņas labāk risina konkrētus, nekā abstraktus uzdevumus. Mākslinieciski humanitārās intereses viņām prevalē pār dabaszinātniskajām.

15-18 gadi – šajā vecuma posmā strauji pieaug **spējas spriest, domāt, filozofēt**. Vecāko klašu skolēni atšķiras ar **pastiprinātu emocionalitāti**. Viņiem mākslinieciskā uztvere ir raksturīga ar tuvināšanos jūtu aizrautībai. Tie ir sapņojuma gadi un tieksme uz romantismu. Ļoti viegla var būt pāreja uz iedomāto pasauli. Vecāko klašu skolēni var patstāvīgi sagatavot referātus, kas reizēm prasa ilgstošu darbu un pūles, izmantojot dažādus izziņas avotus. Reizē ar to daudziem vecāko klašu skolēniem var atzīmēt nepietiekami izveidotu patstāvīgās domāšanas un apzināta garīgā darba paņēmienu un veidu pārvaldīšanu. Atklājas trūkumi attieksmē pret mācībām. Vecāko klašu skolēniem ir grūtāk uzturēt neatslābstošu interesi par mācību nodarbībām pat viskvalificētāko pedagogu stundās. Pilnvērtīgām mācībām ir nepieciešamas sistemātiskas pūles, disciplinētība. Vecāko klašu skolēniem bieži vien nepieciešamā līmenī vēl nav atbildības izjūtas un izpratne par nepieciešamību izpildīt noteiktas prasības. Starp skolēniem ir daudz tādu, kuriem izpildīt mācību uzdevumus pavirši, nepilnīgi un aptuveni kļūst par paradumu. Bieži vien nav pietiekami attīstīta valoda. Rakstu valoda parasti ir labāk attīstīta nekā mutvārdu (verbālā). Uzmanības apjoms, spēja ilgstoši saglabāt tās intensitāti un pārslēgt to no viena priekšmeta vai tēmas uz citu ar katru dzīves gadu palielinās. Līdz ar to uzmanība kļūst vairāk izvēlīga, atkarīga no interešu virziena.

Mācību nodarbībās novērojama interese par noteiktu priekšmetu grupu, pie tam tās jau kļūst pietiekami neatkarīgas no skolotāja personības. Mācību un ārpuskolas intereses ir savstarpēji saistītas un aptver kādu konkrētu izziņas darbības sfēru. Profesionālā interese, kaut arī ne vienmēr izšķirošā, ir zināmā saskaņā ar visu interešu kopumu (N.Leitess, I.Dubrovina)⁵. Jāņem vērā šī vecuma perioda emocionālās problēmas.

⁵ Čehlova, Z., Grinpauks, Z. *Skolēnu integratīvo prasmju veidošanās*. Raka, 2003. 20.-27.lpp.

Aprakstot jauniešu vecuma īpatnības, L.Božoviča galveno uzmanību veltī personības motivācijas sfēras attīstībai, savas vietas noteikšanai dzīvē, pasaules uzskata veidošanai un tā ietekmei uz izziņas darbību, pašapziņu un morāles kritērijiem. Izšķiroša nozīme ir veidojošās personības „iekšējās pozīcijas” dinamikai. „Iekšējā pozīcija” veidojas no tā, kā jauniešs ar savu iepriekšējo pieredzi, agrāk izveidotām prasībām un centieniem izturas pret to objektīvo stāvokli, kādu viņš ieņem dzīvē pašreiz un kādu stāvokli grib ieņemt tuvākajā vai tālākajā nākotnē.

Vecāko klašu skolēniem raksturīga augstas un daudzpusīgas prasības pret skolotājiem un cieņas izrādīšana viņiem, labvēlīgs noskaņojums izcelt labākos skolotājus un gatavība tiem sekot kā garīgajiem vadoņiem. Pēc Ļ.Vigotska domām, katra vecuma perioda sākumā veidojas attiecīgajam vecumam pilnīgi savdabīga, specifiska, ārkārtēja, vienīgā un neatkārtojamā bērna attieksme starp viņu un apkārtējo vidi, vispirmām kārtām jau sociālo īstenību.

Tagadnes un nākotnes pastāvīgā savstarpējā iedarbība vecāko klašu skolēnu apziņā, viņu garīgās un tikumiskās dzīves nesamērīgais pacēlums un saspringtība nosaka ne tikai rakstura specifiskās grūtības, bet arī bagātina personību, dod stimulu vispārējai garīgai attīstībai. Šajā vecumā raksturīga tieksme pēc neparastā, jaunā. N.Leitess norāda, ka vecāko klašu skolēni nereti izrāda zināmu neapmierinātību ar tagadni, ir kritiski noskaņoti, it kā apzinās savu sagatavotību svarīgākām lietām. Pārmērīgās pretenzijas var novest pie savdabīgām nesaskaņām ar apkārtējiem.

Vecāko klašu skolēni bieži ir neiecietīgi pret apkārtējo cilvēku personiskajiem trūkumiem un ir atklāti sarkastiski un taisnprātīgi. Ļoti bieži viņi izvirza augstas tikumiskās prasības vecākiem un dod tiem tikumisku vērtējumu. Rezultātā dažos gadījumos jūtas pret vecākiem papildinās ar vairāk apzinātākām prasībām, citos gadījumos tās ir pakļautas nopietnai pārbaudei. Vecāko klašu skolēni katrā savā biedrā saskata personību, piemēro tiem savu cilvēku vērtēšanas veidu, savus cilvēka cieņas mērus. Vērtējot apkārtējo ļaužu trūkumus un labās īpašības, notiek arī savas personības vērtējums, tieksme pēc apzinātas pašregulācijas. Paaugstinās prasības pret sevi un citiem.

Vecāko klašu skolēniem pašapziņa iegūst kvalitatīvi specifisku raksturu, ko nosaka nepieciešamība novērtēt savas personības īpatnības, ievērojot konkrētus dzīves mērķus un centienus. Notiek pašvērtējuma stabilizācija, pašregulācijas mehānismu

pilnveidošana. Attīstās prasības pašam pret sevi, kas vērstas ne tikai uz to vai citu trūkumu pārvarēšanu un atsevišķu pozitīvo iezīmju vai īpašību izkopšanu, bet arī uz personības veidošanu kopumā. Vecāko klašu skolēni spēj ilgstoši sasprindzināties, nebīties grūtību un apzināti pārvarēt šķēršļus.

Daudziem vecāko klašu skolēniem raksturīgi veidot un izcelt savu individualitāti un unikalitāti. Savas individualitātes apziņa vēsturiski un loģiski apsteidz dziļo iekšējo saikni un vienotību ar apkārtējiem cilvēkiem.

Paša personības nozīmes pārspīlēšana var noteikt dažas uzvedības negatīvās iezīmes: egoismu, spītību, spontānu rīcību, vēlēšanos apkārtējos cilvēkos ieraudzīt galvenokārt tikai trūkumus, izaicinošu izturēšanos. Vecāko klašu skolēni cenšas pēc tā, lai kļūtu tikpat patstāvīgi, neatkarīgi, spēcīgi kā pieaugušie. Viņi pieņem arī dažas ārējās izpausmes, lai varētu līdzināties pieaugušajiem, piemēram, smēķēšanu.

Pašvērtējums ir viens no skolēnu psihiskās attīstības centrālajiem raksturojumiem. Sevišķi liela ir tā nozīmē agrīnā jauniešu vecumā, kad beidzas viens no būtiskākajiem cilvēka personības veidošanās posmiem. Pašvērtējums ir tieši saistīts ar uzvedības un darbības pašregulāciju. Pašvērtējums bieži kalpo par psiholoģiskās aizstāvēšanās līdzekli. Vēlme iegūt pozitīvo „es” tēlu bieži pamudina jauniešus pārspīlēt savas labās īpašības un mazināt trūkumus. Balstoties uz psiholoģiskajiem pētījumiem, I.Kons izdara secinājumu, ka kopumā pašvērtējuma adekvātums ar gadiem palielinās.

Viens no svarīgākajiem pašapziņas komponentiem ir pašcieņa. Aptaujājot vairāk nekā 5 000 vecāko klašu skolēnu, M.Rozenbergs atklāja, ka jauniešiem ar pazeminātu pašcieņu ir tipiska uzskatu nestabilitāte par sevi un savu „es”. Viņi ir sevišķi viegli ievainojami un jūtīgi pret visu, kas kaut kā aizskar viņu pašapziņu. Viņi slimīgi reaģē uz kritiku, smiekliem, nosodījumu, viņus uztrauc apkārtējo sliktās domas par viņiem. Jo zemāks ir personības pašcieņas līmenis, jo drošāk, ka tā cieš no vientulības. Šie jaunieši retāk piedalās sabiedriskās dzīves norisēs. Pat izvirzot sev noteiktu mērķi, viņi ne sevišķi cer uz panākumiem, uzskatot, ka viņiem trūkst nepieciešamo dotumu.

I.Dubrovina atzīmē, ka šī vecuma kopējās īpatnības ir noskaņojuma maiņa ar pāreju no neatturamas līksmības uz grūtsirdību un vairāku polāri pretēju īpašību

savienošana, kas noris pārmaiņus. Pie tām pieder sevišķs jūtīgums pret viņu ārējā izskata vērtējumu, spējām, prasmēm un tai pat laikā pārmērīga pašpārliecinātība un pārspīlēta apkārtējo cilvēku un parādību kritika.

Smalks jūtīgums reizēm saistās ar apbrīnojamu cietsirdību, slimīga kautrība ar izlaidību, vēlēšanās, lai citi viņu atzītu un novērtētu, ar pasvītrotu neatkarību, cīņa pret autoritātēm ar gadījuma elku dievināšanu, jūtīgas fantāzijas – ar pragmatiskiem prātojumiem. Augoša iekšējā neatkarība, gatavība apzinīgām kolektīvām nodarbībām, morālās atbildības jūtu rašanās par citiem šajā vecumā periodā izpaužas vienotā kopībā. Vecāko klašu skolēnus no pusaudžiem atšķir daudz augstāks pašcieņas līmenis.

Pēc psihologu domām, šī vecuma galvenais jaunveidojums ir **gatavība uz personisko, profesionālo un dzīves pašnoteikšanos** (I.Dubrovina). Skolēnu vecuma īpatnību izpaušmju studēšana reālā pedagoģiskā procesā, konstatējošo eksperimentu analīze ļauj noteikt vecāko klašu skolēnu attīstības pamattendences – tiekšanos nākotnē un patstāvīgas dzīves darbības, dzīves programmas parauga izvēle, gatavība uz pašnoteikšanos, jauniešu apziņas pārorientācija, paškontroles un pašvērtējumu tuvināšanās savas dzīves mērķim, savu nākotnes plānu izkristalizēšanās (I.Dubrovina, I.Kons).

Pēc Ē.Eriksona domām, šis vecuma posms saistās arī ar **identitātes krīzi**, kam ir noteicošā vieta pieauguša cilvēka personības attīstībā. Pusaudzim, kurš jau ir apguvis spēju vispārināt, jāapvieno viss, ko viņš jūt un zina par sevi kā skolnieku, dēlu, draugu, sportistu un citā sociālajām lomām, lai izveidotu iekšējo pasauli kā viengabalainu veselumu. Viengabalainības izjūta veidojas, apgūstot tradīcijas, nostādnes, priekšstatus, kurus sniedz konkrētā sabiedriskā un kultūrvēsturiskā vide. Cilvēks vienmēr savu „es” cenšas formulēt jēdzienos, kuri sakņojas šajā vidē. Identitātes jēdziens faktiski ir cilvēka personības noteikta brieduma raksturojums. Pieaugušie jūt, ka pusaudzim ir „kaut kas”. Identitāti var formulēt kā ideālā „es” stabilitātes un nepārtrauktības izjūtu, kura saglabājas pie visām ārējām izmaiņām, tā ir savas unikalitātes izjūta. Psihosociālā identitāte veidojas noteiktāk, ja pagātnē (iepriekšējās stadijās) ir bijuši veiksmīgi, pozitīvi risinājumi. Neveiksmes ved uz identitātes difūziju, personības nenoteiktību.

Šajā vecumā sabiedrība jauniešiem izvirza noteiktas prasības – dzīves ceļa noteikšanu, profesijas izvēli – tād pašnoteikšanos sabiedrībā. Ja bērnības priekšstati ir spēcīgi, tad, ierastajām grupām mainoties, veidojas „identitātes krīzes” objektīvais pamats. Krīze ir subjektīvi mokošs stāvoklis, kas rosina intensīvu tiekšanos pēc identitātes, kura var ietvert konstruktīvus un destruktīvus aspektus. Konstruktīvie saistās ar pieaugušo vērtību, normu, morāles, dzīves jēgas izmantošanu, tieksmi pēc autoritātēm, vadoņiem. Destruktīvie ietver tendenci noliegt, atsacīties no visa, nihilismu, maksimālismu – „visu vai neko”, destruktīvo darbošanos, neatzīstot ideālus un cenšoties noliegt visa pastāvošā vērtību. Ņemot vērā objektīvās grūtības un iespējamus negatīvos risinājumus, sabiedrībai jā rūpējas par atbilstošu ideoloģiju – ideju sistēmu, kura ļauj pārvarēt identitātes svārstības.

Identitātes difūzijas gadījumā Ē.Eriksons saskata četras personības neadekvātas attīstības līnijas, kuras var būt cieši saistītas:

- 1) Izvairīšanās no tuvām, intīmām attiecībām ar citiem cilvēkiem, it kā baidoties pazaudēt sevi. Jauniešiem raksturīgs nenoteikts pašvērtējums, un tie bieži kaunas par sevi („kāds es tagad esmu”) un šaubas par situācijas uzlabošanos nākotnē;
- 2) Savdabīga „laika apstāšanās”, jaunieša dzīves it kā izšķīšana laikā, neorientēšanās uz pagātņi, tagadni vai nākotni. Cilvēks it kā gaida „grūdienu no ārpuses”, kas viņam dotu ideju, jēgu, apvārsni;
- 3) Sistemātiskas aktīvās produktīvās darbības trūkums, šaubas par jebkuru attīstības ceļu – nepieņemama izrādās jebkura reālās darbības sfēra. Dažiem iegrimšana apātijā, citiem – forsētas aktivitātes un pasivitātes periodu maiņa. Traucēta koncentrēšanās spēja. Aizraušanās ar „svešzemju” sasniegumiem, ārzemniecisko, eksotisko, tā absolutizēšana;
- 4) „negatīvā identitāte”, kas visbiežāk saglabājas kā kopējās identitātes sastāvdaļa. Dažos variantos indivīds izturas, kā cietis neveiksmi pretenzijās uz svarīgu sociālu lomu un spiests izvēlēties neievērojama cilvēciņa dzīvi vai iet antivaroņa ceļu, citi jaunieši ir pilni snobisma, nicinājuma un naidīguma pret visām tām lomām, kuras sabiedrībā tiek uzskatītas kā pilnīgi nepieciešamas. Dažreiz

pārsvaru gūst destruktīvie elementi, tieksme pēc kontrkultūras, kad negatīvie elementi izlaužas uz āru trakojoša protesta, agresivitātes veidā.

Lai tās pārvarētu, sabiedrība it kā „piešķir” psihosociālā moratorija apstākļus „es” identitātes sasniegšanai un nostiprināšanai jaunības periodā. Šajā laikā tā iecietīgi izturas pret jaunā cilvēka pāreju uz pieauguša cilvēka personību. Vecāko klašu skolēnu personības attīstības pamattendenču atklāšana ļauj raksturot vecāko klašu skolēnu sociālo situāciju. Tā ir dzīves programmas izvēles situācija, kas nodrošina sagatavošanos nākamajai profesijai, atbilstoši spējām sevi mērķtiecīgi pilnveidojot. Agrās jaunības vecuma posms ir periods, kad veidojas attieksme pret nākotni, savām spējām un iespējām.

1.3. Mācību priekšmeta iekšējo sakarību aktualizēšana un problēmuzdevumi

Lai attīstītu skolēnos prasmi vispārināt un savstarpēji saistīt vairākos mācību priekšmetos gūtās zināšanas, prasmi aplūkot parādības to daudzveidīgo īpašību un attieksmju vienībā, novērtēt konkrēto no vispārīgā pozīcijām, ir nepieciešams iesaistīt skolēnus tādā darbībā, kas veicinātu viņos aktīvu sistēmiskās domāšanas attīstību. To var panākt, izmantojot mācību **materiāla sistēmisku izklāstu, radošos uzdevumus, problēmsituācijas**, kas padara darbību radošu, veicina prasmju attīstību no reproduktīvā līmeņa uz radošo aktualizāciju⁶.

Par integratīvām prasmēm tiek sauktas sarežģītas prasmes, kuru struktūrā ietilpst vairākas objektīvi nepieciešamas un savstarpēji saistītas darbības, proti:

- **Aktualizācija**, t.i., pamatzināšanu un prasmju atlase un reprodukcija, kā arī saikņu atklāšana katrā mācību priekšmetā;
- **Zināšanu un prasmju pārvešana** (transportēšana) uz jaunu situāciju, kas atšķiras no tās, kuras ietvaros šīs zināšanas un prasmes tika apgūtas;

⁶ Čehlova, Z., Grinpauks, Z. *Skolēnu integratīvo prasmju veidošanās*. Raka, 2003. 28.-31.lpp.

- Starppriekšmetu zināšanu vispārinājums, dažādos priekšmetos gūto zināšanu un prasmju **sintēze** citās zināšanās (mācību priekšmetu un likumu vispārējie jēdzieni, priekšstats par objektu, pasaules uzskata formulējums) un jaunu objektu sistēmiskās izzināšanas veids.

Skolēnu integratīvo prasmju attīstībā vēlams visiem skolotājiem vienlaicīgi iesaistīties problēmas risināšanā. Katrs skolotājs nosaka sava mācību priekšmeta satura zināšanu un prasmju apjomu, kas būtu nepieciešams integratīva rakstura prasmju tālākai attīstīšanai. Pēc tam tiek atklātas mācību priekšmetu iekšējās sakarības un formulēti to īstenošanas vai apguves līmeņi: starpjēdzienu līmenis un iekšējo sakarību realizācijas līmenis.

Problēmuzdevumu izmantošana veicina zināšanu operativitātes attīstību, kas nosaka integratīvo zināšanu un produktīvās domāšanas veidošanos. Te ietilpst tādas metodes kā **analīze, salīdzināšana, vispārināšana un konkretizēšana, cēloņu izskaidrojums, dažādu viedokļu argumentācija**. Tas viss veicina skolēna integratīvo prasmju veidošanos un līdz ar to arī radošās personības attīstību. Skolēnu patstāvīgie darbi ir jāveido, izceļot starptēmu saiknes. Tad skolēnu prasmju raksturs mainās no reproduktīvā uz radošo.

1.4.Integratīvo prasmju veidošanās process

Integratīvās prasmes, apgūstot humanitārā cikla priekšmetu mācību saturu, pēc autoru Z.Čehlovas un Z.Grinpauksa viedokļa, varētu būt šādas: prasme noskaidrot **cēloņu** un **seku** skaidrību starp vēsturisko pagātņi un mūsdienām; prasme pamatot literāro varoņu pasaules uzskatus ar vēsturiskām zināšanām; prasme izskaidrot valodas bagātību ar reģionālās ģeogrāfijas palīdzību. Racionāli ir ieplānot tēmu vienlaicīgu apguvi vairākos mācību priekšmetos, jo tas paaugstina mācību efektivitāti. Apgūstot attiecīgo tēmu vēsturē un ģeogrāfijā, ieteicams izmantot videomateriālus svešvalodās, vai arī mūzikas stundās, dziedot dziesmas svešvalodās, tiek veicināta jaunās leksikas apguve un vienlaicīgi rosināta interese gan par mūziku, gan par valodām.

Lomu spēles izmantošana iedarbojas kā spēcīgs motivējošs līdzeklis, kas attīsta interesi uz vienlīdzīgi integratīvo prasmju veidošanos. Parasti lomu spēles

ievadīšanai ir nepieciešama sagatavošanās (ievada posms), kad skolotājs iepazīstina ar galvenajiem aspektiem. Piedalīšanos lomu spēlēs aktivizē esošās zināšanas un palīdz tās izmantot. Lomu spēle maksimāli jātuvina reālās dzīves apstākļiem. Darbs pāros vai grupās tiek pakārtots un izvēlēts atbilstoši stundas mērķiem, turklāt sagatavošanās posmā skolotājs palīdz skolēniem veikt dažādus vingrinājumus, pildot organizētāja vai līdera funkcijas. Skolēniem darbojoties lomu spēles situācijā, skolotāja loma samazinās, viņš drīzāk konsultē, nekā vada un kontrolē. Spēles gaitā jācenšas pēc iespējas vairāk aktualizēt skolēnu zināšanas, kuras gūtas vairākos mācību priekšmetos. Lomu spēlēs attīstās tādas starppriekšmetu prasmes kā abstrakcija, vispārinājums un izvēršanās spējas. Ir novērots, ka integratīvo prasmju līmenis ir atkarīgs no klases kolektīva sagatavotības pakāpes un kompetences, kā arī komunikatīvās pieredzes.

Vidusskolas klašu skolēnu darbībā būtiska nozīme ir mācību darbības ievirzei uz turpmākajām profesionālajām interesēm, individualitātes un pasaules uzskatu veidošanos. Līdz ar to, ņemot vērā šīs skolēna intereses, mācību procesā būtiska vieta ierādāma arī lietišķajām spēlēm. Lietišķo spēļu ievirze ietekmē vecāko klašu skolēnu mācību motivācijas pieaugumu. Pēc ekspertu novērojuma, īpaši motivāciju paaugstināja tāda spēles, kurām bija profesionāls raksturs vai pasaules uzskata veidošanas raksturs, piemēram, runas etiķete, uzvedības kultūra, darba devēja un darba ņēmēja attiecības u.c.

Mācību metožu saistība:

- Darbs ar cita mācību priekšmeta mācību grāmatu kā nodarbībās, tā arī pildot mājas uzdevumus;
- Darbs ar tematiski speciāli izveidotiem tekstiem krievu, angļu un vācu valodās;
- Problēmsituāciju iztirzāšana mācību stundās (saistībā ar citiem mācību priekšmetiem) pasaules uzskata veidošanā;
- Cītu mācību priekšmeta uzskates līdzekļu izmantošana;
- Skolēnu referāti, izmantojot papildliteratūru, kas palīdz skolotājam bagātināt un dažādot stundas saturu.

Plānojot mācību saturu, nepieciešams pievienot papildliteratūru kā materiālu analītiskai un patstāvīgai skolēnu lasīšanai, jo vecākajās klasēs mācību grāmatu saturs vien ir nepietiekams. Papildus literatūras avoti sniedz pietiekami plašu informāciju par noteiktu tēmu, radot skolēnos patstāvīgā darba iemaņas un attīstot integratīvās prasmes. Integratīvo prasmju attīstības līdzeklis var kalpot avīžu un žurnālu publikācijas. Plašsaziņas līdzekļi ir mūsdienu kultūras neatņemama sastāvdaļa, jo no tās skolēni smeļas krietnu daļu informācijas par notikumiem pasaulē. Sevišķi svarīgs starppriekšmetu saiknes attīstīšanai ir darbs ar publikāciju tekstiem. Tas ieinteresē skolēnus par citām kultūrām, sniedzot uzskatāmu priekšstatu par atšķirīgu domāšanas veidu, ļaujot vilkt paralēles un, salīdzinot dažādas nozares, labāk tās iepazīt, izmantojot personīgo pieredzi. Skolēnos rodas motivācija uzlabot savas zināšanas un aktualizēt tās, viņi saskata nevis konkrētās valsts attēlus un simbolus, bet uztver tos kā pasaules kopīgās ainas daļu.

1.5.Skolēnu vispārējās prasmes un didaktiskās prasības skolotājam

Mācību izglītības standarts nosaka prasmes, kuras skolēniem attiecīgā vecuma posmā ir jāapgūst. Lai skolēns spētu izveidot starppriekšmetu saikni, pedagogam ir jāņem vērā to, ka ja nebūs pietiekami attīstītas noteiktas prasmes, darba rezultāts nebūs pietiekošs un pamazām skolēnam pazudīs motivācija mācīties. Zemāk ir minētas tās prasmes, kuras nepieciešamas starppriekšmetu uzdevumu izpildei:

- Salīdzināt un analizēt;
- Izvēlēties no teksta galveno, būtisko;
- Izveidot grafikus un diagrammas;
- Sistematizēt iegūtās zināšanas;
- Teorētiskās zināšanas pielietot praktiskā darbībā;
- Prasme strādāt kolektīvā vai grupā;
- Informācijas meklēšana internetā.

Efektīvs mācību process ir tad, kad savstarpēji sadarbojas visas tajā iesaistītas personas, t.i. skolēns, skolotājs un skolēna ģimene un katrai daļai ir jāuzņemas atbildība un jāapzinās sava loma. Skolotāja uzdevums ir attīstīt skolēnam integratīvās prasmes, gudri un pārdomāti plānojot un realizējot mācību procesu. Lai veidotos integratīvās prasmes, nepieciešams:⁷

1. Pastāvīgi aktualizēt mācību priekšmetu iekšējo saikni, tādējādi vispārinot skolēnu zināšanas un prasmes;
2. Atklāt mācību priekšmeta iekšējo saikni, risināt problēmu uzdevumus, veidot elastīgas, sistematizētas, operatīvas mācību priekšmetu zināšanas kā atbalstu starppriekšmetu satura analīzei;
3. Sistemātiski iesaistīt skolēnus starppriekšmetu saiknes īstenošanā un apzināšanā;
4. Savienot dažādu izziņas veidu (aktualizācijas, zināšanu pārņemšanas un vispārinājuma) integrējošo darbību;
5. Izmantot pēc satura un darbības struktūras analogus starppriekšmetu izziņas uzdevumus, kas nodrošina divkāršu zināšanu pārņemšanu, tādējādi nostiprinot plašas starppriekšmetu zināšanu pārņemšanas un vispārināšanas prasmes, kas integratīvo prasmju struktūras pamatā;
6. Pāriet no reproduktīvām prasmēm (uz starpsistēmu asociāciju pamata) uz radošām (produktīvām) prasmēm, pamatojoties uz mācību priekšmetu satura analīzi un starppriekšmetu sintēzes uzdevumu risināšanu.

Lai ievērotu augstāk minētos ieteikumus starppriekšmetu saiknes veidošanai, ir jāapzinās, kāda tipa izziņas uzdevumi to nodrošina. R. Andersone saka⁸, ka izziņas uzdevumus var iedalīt sešos līmeņos atkarībā no sasniedzamā izziņas mērķa sarežģītības pakāpes un to noteikšanā izmantot atbilstošus darbības vārdus:

⁷ Čehlova, Z., Grinpauks, Z. *Skolēnu integratīvo prasmju veidošanās*. Raka, 2003. 70.-71.lpp.

⁸ Andersone, R. *Izglītības un mācību priekšmetu programmas*. 2007. 93.lpp.

1.līmenis – zināšanas vai spējas atcerēties informāciju:

Sagrupē, definē, sastādi sarakstu, salīdzini, iegaumē, nosauc, sakārto secībā, atpazīsti, atceries, atkārto, reproducē

2.līmenis – izpratne vai informācijas sniegšana ar saviem vārdiem:

Klasificē, apraksti, izskaidro, identificē, norādi, nosaki, atpazīsti, ziņo, apgalvo, pārskati, izvēlies, pastāsti, pārtulko

3.līmenis – zināšanu pielietošana jaunā situācijā:

Pielieto, izvēlies, parādi, attēlo, ilustrē, interpretē, veic, sagatavo, izmēģini, uzzīmē, atrisini, lieto

4.līmenis – analīze vai zināšanu sadalīšana, parādot šo daļu savstarpējās attiecības:

Analizē, aprēķini, salīdzini, kritizē, izšķir, atšķir, novērtē, pārbaudi

5.līmenis – sintezē vai zināšanu savienošana vienā veselumā problēmu risināšanai:

Sarindo, apkopo, savāc, sastādi, izveido, rādi, izstrādā, formulē, organizē, izplāno, sagatavo, iesaki, uzsāc

6.līmenis – novērtēšana vai vērtējuma izstrādāšana pēc noteiktiem kritērijiem:

Novērtē, apstrīdi, izvēlies, salīdzini, aizstāv, izspried, paredzi, novērtē pēc svarīguma, novērtē pēc punktiem, papildini, nosaki

Uz integratīvo prasmju pamata veidota mācību procesa organizācija veicina domāšanas attīstību. Amerikāņu pedagogs un psihologs R.Enniss izstrādāja teoriju par skolēnu kritiskās domāšanas attīstību. Viņš uzsver, ka nosliece uz kritisko domāšanu veidojas, ja ir šādi nosacījumi:

- Skaidras jautājuma nostādnes formulējums;
- Problēmas pamatojuma meklējums;
- Cenšanās pēc daudzpusīgas izziņāmības;
- Ticamu avotu izmantošana un norāde uz tiem;

- Situācijas vispārīga aplūkošana;
- Cenšanās nenovirzīties no pamattēmas;
- Pamatuzdevumu izvirzīšana uzmanības centrā;
- Problēmas risinājuma alternatīvu meklējums;
- Atklātums un objektivitāte;
- Viedokļa, pozīcijas izvēle (kā arī tās maiņa, ja ir pietiekams pamatojums);
- Tiekšanās pēc pašreizējā brīdī maksimāli iespējamās precizitātes;
- Secīga, pakāpeniska sarežģīta veseluma daļu apskatīšana;
- Uztveres un sapratnes izrādīšana pret citu jūtām un prāta dziļumu;
- Tiekme pielietot kritiskās domāšanas iemaņas dzīvē.

R.Ennisa pētījums ļauj secināt, ka zināšanu un prasmju, vispirms jau integratīvo prasmju, veidošana veicina skolēnu personības īpašību – kritiskās domāšanas, aktivitātes un izziņas intereses – attīstību.

Darbības sistēmas noteikšana integratīvo prasmju attīstībai:

1. Starppriekšmetu saiknes atklāšana un tās izmantošana zināšanu aktualizācijā dažādos mācību priekšmetos;
2. Zināšanu pārvešana un starppriekšmetu zināšanu vispārināšana;
3. Pakāpeniska darbības grūtības pakāpes paaugstināšana, radošo prasmju attīstīšana.

Integratīvās prasmes dod iespēju pilnveidot skolēna personības sfēru – kritisko domāšanu, aktivitāti un izziņas interesi.

1.6. Didaktiskās prasības un praktiskās rekomendācijas starppriekšmetu stundu organizēšanai

Nosacījumi kādos efektīvi tiek risināti uzdevumi starppriekšmetu mācību stundās, ja⁹

- 1) Starppriekšmetu stundai jāformulē konkrēts mācību izziņas uzdevums, kura risināšanai mācību priekšmetā nepieciešams piesaistīt zināšanas no cita mācību priekšmeta satura;
- 2) Starppriekšmetu stundā jānodrošina augsta skolēnu aktivitāte, izmantojot zināšanas no citiem mācību priekšmetiem;
- 3) Skolotājs mācību tēmas satura izklāstā nedrīkst dublēt cita mācību priekšmeta saturu. Starppriekšmetu saiknes mērķis ir iemācīt skolēniem prasmi pastāvīgi pielietot zināšanas dažādos mācību priekšmetos, apgūstot un risinot jaunus uzdevumus un problēmas;
- 4) Skolēnu mācību izziņas darbības organizāšanai lietojami šādi metodiskie paņēmieni:
 - Stundas sākumā vai arī jaunā materiāla izskaidrošanas procesā pārrunāt un noskaidrot skolēnu zināšanas par konkrēto tēmu citos mācību priekšmetos;
 - Problēmsituāciju radīšana, tādu problēmjautājumu uzdošana un uzdevumu risināšana, kas prasa zināšanas arī no citiem mācību priekšmetiem;
 - Citos mācību priekšmetos iepriekš risināto uzdevumu izmantošana zināšanu atkārtošanai;
 - Individuālu uzdevumu un uzdevumu grupām (pēc intereses, pēc izvēles) savienošana ar kolektīvo un frontālo mācību darbu klasē;
 - Ārpusklases darba veikšana, kas vispārina skolēnu zināšanas dažādos mācību priekšmetos;

⁹ Čehlova, Z., Grinpauks, Z. *Skolēnu integratīvo prasmju veidošanās*. Raka, 2003. 74.-76.lpp.

- 5) Starppriekšmetu saiknes īstenošanai jābūt vērstai uz cēloņu un seku sakarību izskaidrošanu, pētāmo parādību būtību;
- 6) Starppriekšmetu jēdzienu sistematizācijai ir svarīgi sastādīt vispārinošas tabulas par atsevišķi mācību tēmām;
- 7) Starppriekšmetu stunda satur vispārinājuma rakstura secinājumus, balstoties uz zināšanām dažādos mācību priekšmetos. Skolēni var apzināties tādu secinājumu objektivitāti, tikai pārliecinoties par nepieciešamību izmantot zināšanas no citiem mācību priekšmetiem;
- 8) Starppriekšmetu stunda rada skolēnos pozitīvu attieksmi, modina viņos interesi par sakarību izzināšanu starp zināšanām dažādos mācību priekšmetos. Tas tiek sasniegts ar šādiem paņēmieniem:

- Izmantojot problēmsituācijas;
- Ar aktuāliem starppriekšmetu izziņas uzdevumiem no reālās prakses (dzīves);
- Ar aprēķinu uzdevumiem, kuriem ir starppriekšmetu saturs;
- Izpildot praktiskos, laboratorijas un pastāvīgos darbus par starppriekšmetu tēmām;
- Izmantojot uzskates līdzekļus no citiem mācību priekšmetiem, populāri zinātnisko literatūru, kas informē par mūsdienu zinātnes atklājumiem vai kuriem ir starppriekšmetu raksturs.

Galvenais integratīvo prasmju veidošanās procesā ir balstīšanās uz skolēnu interesi par citiem mācību priekšmetiem, šīs intereses attīstīšana un nostiprināšana. Interesi par starppriekšmetu stundām nepieciešams stimulēt, izmantojot individuālo pieeju, kas sekmē skolēna izziņas darbību un mācību panākumus.

Svarīgi ir mērķtiecīgi izmantot dažādas mācību organizācijas formas, kas nodrošina starppriekšmetu saiknes vispārinošās funkcijas:

- Kompleksie mājas darbi;

- Vispārinātas atkārtojuma stundas;
- Stundas – lekcijas;
- Stundas – konferences;
- Stundas – ceļojumi;
- Semināri;
- Mācību ekskursijas;
- Projektu nedēļa.

Integratīvās zināšanas un prasmes attīstās, mērķtiecīgi un zinoši organizējot mācību procesu un saprātīgi integrējot mācību saturu ar starppriekšmetu saiknes palīdzību praktiski no visiem izglītības programmās iekļautajiem atsevišķiem mācību priekšmetiem un kursiem.

2.VĒSTURE UN KULTUROLOĢIJA KĀ RADNIECĪGI MĀCĪBU PRIEKŠMETI

2.1.Latvijas un pasaules vēstures un kulturoloģijas valsts izglītības standartu salīdzinājums

Strappriekšmetu saiknes nodrošināšanai ir svarīgi izpētīt mācību priekšmetu standartus un noskaidrot, kādi saskarsmes punkti ir atrodami, lai uz tā bāzes plānotu un organizētu mācību procesu. Tabulā zemāk ir izveidots standartu pārskats un ar izceltu **treknrakstā** akcentēti kopīgi aspekti.

Abi mācību priekšmetu standarti ir izstrādāti un apstiprināti 2008.gadā⁹. Šobrīd tie ir jaunākie regulējošie dokumenti, pēc kuriem vadās skolotāji. Izvirzītajos mērķos tiek akcentēta prasība attīstīt skolēnos personības daudzpusību, kopainas izpratni un mācēt saskatīt procesu likumsakarības. Mērķa sasniegšanai ir nepieciešama ievērojama zināšanu bāze, lai uz tās pamata būtu iespējams veidot starppriekšmetu saikni un noformulēt savu personīgo viedokli. Kas attiecas uz uzdevumiem, tad abos standartos ir minēts, ka skolēniem ir jāprot analizēt un sintezēt doto informāciju. Tā varētu būt saistīta ar vēstures avotu analīzi, kultūras procesu likumsakarību saskatīšanu un balstoties uz iegūtām zināšanām argumentēti paust savu viedokli.

Mācību priekšmetu obligātajā saturā arī ir novērojami kopīgi komponenti, piemēram, „Indivīds un sabiedrība”, „Kultūrvidē laikā un telpā”, „Darbība”. Komponentu numerācija ir saglabāta tādā pašā veidā, kādā tā ir mācību priekšmetu standartos, bet tabulā ir sakārtotas blakus, lai vieglāk būtu saskatīt vienojošus saskares punktus. Balstoties uz kopīgajiem mācību priekšmetu satura komponentiem, esmu izstrādājusi nodarbības, lai veicinātu skolēnu prasmi saskatīt starppriekšmetu saiknes paralēles.

Latvijas un pasaules vēsture	Kulturoloģija
14.pielikums ministru kabineta 2008.gada 2.septembra noteikumiem Nr.715 (sk.pielikumu Nr.1)	22.pielikums ministru kabineta 2008.gada 2.septembra noteikumiem Nr.715 (sk.pielikumu Nr.2)

Mērķis	
1. Mācību priekšmeta “Latvijas un pasaules vēsture” mērķis ir sekmēt izglītojamā kā demokrātiskas un pilsoniskas sabiedrības locekļa identitātes daudzpusīgu attīstību , izzinot Latvijas, Eiropas un pasaules vēstures procesus .	1. Mācību priekšmeta “Kulturoloģija” mērķis ir sekmēt kultūrizglītotas personības veidošanos, apzinot pasaules kultūras mantojumu, un veicināt kultūru daudzveidības kopainas izpratni, attīstot prasmes iesaistīties Latvijas un pasaules kultūras procesos .
Uzdevumi:	
2. Mācību priekšmeta “Latvijas un pasaules vēsture” uzdevumi ir radīt izglītojamajam iespēju : 2.1. apzināties vēstures zināšanu nozīmi pagātnes izpratnē un iespējamo personīgās un sabiedrības attīstības alternatīvu izvēlē; 2.2. papildināt zināšanas un izpratni par svarīgākajiem Latvijas, Eiropas un pasaules vēstures notikumiem, cēloņsakarībām, procesiem; 2.3. padziļināt zināšanas un izpratni par Latvijas valstiskuma vēsturisko attīstību; 2.4. attīstīt analītiskās un sintezējošās darbības prasmes vēsturiskās informācijas avotu analizē, lai patstāvīgi un argumentēti vērtētu vēstures norises un attiecības starp pagātņi un mūsdienām.	2. Mācību priekšmeta “Kulturoloģija” uzdevumi ir radīt izglītojamajam iespēju : 2.1. veidot izpratni par kultūras jēdziena daudznozīmību, kultūru kā procesu; 2.2. apzināties kultūru kā vērtību sistēmu indivīda un sabiedrības dzīvē; 2.3. attīstīt prasmi analizēt un vērtēt kultūras tradīcijas un to mainību; 2.4. veicināt tolerantu attieksmi pret citām kultūrām, izprotot to atšķirības un mijiedarbību; 2.5. sekmēt savas kultūriidentitātes apzināšanos pasaules kultūru kopainā; 2.6. salīdzināt, analizēt un vērtēt kultūras sasniegumus, liecības un informatīvos avotus.

Mācību priekšmeta obligātais saturs

4. Mācību satura komponents **“Indivīds un sabiedrība”**:

- 4.1. vēstures process un vēsture kā zinātne;
- 4.2. daudzveidīgā un mainīgā identitāte;
- 4.3. indivīda vieta vēstures procesos;
- 4.4. personības vērtīborientācijas apzināšanās.

6. Mācību satura komponents

“Sabiedrība, valsts un vara”:

- 6.1. valsts un varas vēsture;
- 6.2. Baltijas, Eiropas un pasaules politiskās kartes veidošanās svarīgākie posmi;
- 6.3. Latvijas valstiskuma vēsture.

5. Mācību satura komponents

“Kultūrvide laikā un telpā”:

- 5.1. ģeogrāfiskās vides un sabiedrības mijiedarbība;
- 5.2. saimnieciskā darbība;
- 5.3. civilizāciju kultūrmantojums.

7. Mācību satura komponents

“Darbība”:

- 7.1. informācijas avoti vēsturē un to lietošana;
- 7.2. vēstures zināšanu izmantošana;
- 7.3. vēstures norišu interpretēšana dažādās darba formās.

4. Mācību satura komponents **“Indivīds un sabiedrība”**:

- 4.1. indivīda un sabiedrības attiecības dažādās kultūrās;
- 4.2. tradicionālā, masu un elitārā kultūra.

3. Mācību satura komponents **“Kultūrvide laikā un telpā”**:

- 3.1. kultūras jēdziena izpratne;
- 3.2. kultūra kā sistēma;
- 3.3. kultūras izpausmes formas;
- 3.4. kultūras procesi un starpkultūru attiecības.

5. Mācību satura komponents **“Darbība”**:

- 5.1. analītiski vērtējošā darbība, analizējot un vērtējot kultūru informatīvos avotus un kultūras liecības;
- 5.2. radošā un pētnieciskā darbība.

2.2. Mācību priekšmetu apvienošanas pamatojums

Kulturoloģija kā jauns mācību priekšmets vidusskolā tika ieviests 2008. gadā, kas balstās uz kultūras vēsturi, kultūras teoriju un kultūras filozofiju bāzi. Tas apkopo atsevišķos mācību priekšmetos atspoguļotos sabiedrības attīstības procesus, vērtības, mākslu un zinātnes sasniegumu jautājumus. Šim mācību priekšmetam ir būtiska vieta vērtībizglītībā kā starpdisciplināram zinātniskās izziņas veidam.¹⁰

Mācoties kulturoloģiju, skolēns saņem priekšstatu par kultūru kā cilvēka dzīves darbības sastāvdaļu un fenomenu. Kultūra nav atsevišķa dzīves joma. Skolēns mācās ieraudzīt likumsakarības un atklāt cēloņus, kā arī apzinās konkrētā vēsturiskā perioda pasaules uztveri, vērtības un ideālus. Tas palīdz izprast un izskaidrot noteiktā laikmeta kultūras attīstības procesus.

Kultūras pamatjautājumu izpratni veido daudzveidīgs pasaules redzējums, kas skolēnam rosina izveidot mūsdienās tik ļoti aktuālu tolerantu attieksmi pret uzskatu dažādību, mācoties cienīt ne tikai Latvijas, bet arī citu kultūru vērtības un tradīcijas. Apzinot pasaules un Latvijas kultūras mantojumu, veidojas izpratne par kultūras pārmantojamības likumsakarībām un mūsdienu sabiedrības kultūru integratīviem procesiem. Mācību priekšmets jau pēc savas būtības paredz attīstīt un veicināt starppriekšmetu saiknes veidošanas prasmes. Manuprāt, šis priekšmets vislabāk spēj apvienot un aktualizēt vairākos mācību priekšmetos apgūtās zināšanas. Viens no veiksmīgiem veidiem kā veidot starppriekšmetu saikni ir apvienot vēsturi ar kulturoloģiju. Šos priekšmetus var uzskatīt par radniecīgiem, jo abos ir runa par procesiem, par cilvēku attīstības un sasniegumu vēsturi, ievērojot hronoloģisko notikumu secību.

¹⁰ KULTUROLOĢIJA. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs Atbildīgā par izdevumu Spodra Austruma, ISEC redakcija, © Izglītības satura un eksaminācijas centrs, 2008

2.3. Vēstures apguves metodikas specifika vidusskolā

Vēstures zināšanu un prasmju sistemātiska apguve sākas pamatskolā 6.klasē un pamatprasmes tiek apgūtas līdz 9.klasei. Strādājot vidusskolas klasēs, esmu sapratusi, ka īpaši svarīgi ir apgūt nepieciešamās zināšanas un prasmes pamatskolas laikā, lai vidusskolā apguve varētu veiksmīgi turpināties un apmācība veicinātu skolnieku intelektuālo izaugsmi. Atšķirībā no pamatskolas, kad vēsturi galvenokārt apgūst lineāri, pēc hronoloģiskā principa, vidusskolā zināšanu bāze (fakti, jēdzieni) tiek papildināta un, ievērojot pamatskolā iegūtos priekšstatus par vēsturiskajiem notikumiem, mācās vēsturi skatīt kā problēmvēsturi.

Atšķirībā no tradicionālās vēstures apguves, kad skolotājs vai mācību līdzeklis sniedz informāciju un skolēns cenšas to iegaumēt un reproducēt, problēmpieejas principi prasa pavisam cita līmeņa darbību. Skolēni pilnveido prasmes analizēt, salīdzināt, sintezēt, apkopot, iegūst jaunu informāciju un izpratni par vēstures notikumiem. Skolēns pats kļūst atklājējs un izdzīvo emocionālo „Ahā!” pieredzi, kas rosina viņa zinātkāri. Patstāvīgā darbošanās palīdz padziļināt zināšanas un piedāvā iespēju šīs zināšanas izmantot netradicionālā veidā. Šajā gadījumā skolotājs nav vienīgais informācijas avots, bet gan vairāk padomdevējs, atbalstītājs, iedrošinātājs. Arī iegaumēšanas daudzums pēc šādas mācīšanās metodes ir daudz lielāks nekā vienkārši lekcija, lasīšana un pasīva klausīšanās.¹¹

Šādam vēstures apguves principam ļoti būtiskas ir dažādās avotpētnieciskās prasmes, kuras sāk apgūt pamatizglītības posmā. Vidusskolā lielāka vērība pievērsta skolēna spējām patstāvīgi veidot spriedumus, izdarīt secinājumus, argumentēt viedokli. Šīs prasmes ir izziņas darbības līmeņa augstākā pakāpe, tās balstās uz spēju analītiski un loģiski izmantot zināšanas, operēt ar tām nestandarta situācijā.

¹¹ Kalniņa, D., *Pētnieciskās prasmes attīstība dabaszinībās*. Raka, 2012. 108.lpp. 12.att.

3.STARPPRIEKŠMETU SAIKNES IESPĒJAS VĒSTURES UN KULTUROLOGIJAS APGUVĒ 11.KLASEĒ

3.1.Skolotāju viedoklis par starppriekšmetu saiknes veidošanas aspektiem: anketēšanas rezultāti

Domājot par starppriekšmetu saiknes nodrošinājuma iespējām, ir svarīgi noskaidrot citu kolēģu pedagoģisko pieredzi. Pētījuma periodā man bija divas iespējas to noskaidrot. Pirmā iespēja bija apvienotajā Amatas novadā organizētā skolotāju pieredzes apmaiņas konferencē „Gandrīz ideāla skola”, kuras ietvaros es vadīju radošo darbnīcu. Konferences mērķis bija ne tikai dalīties ar savu pieredzi, bet arī iedrošināt skolotājus strādāt radoši, gūt apstiprinājumu savam darbam un celt pašapziņu. Grupu darbs tika organizēts pēc rotācijas principa, kad katra grupa strādāja trīs minūtes pie katra jautājuma un tad turpināja apspriedi pie nākošā. Skolotāji tika iepazīstināti ar starppriekšmetu saiknes nodrošinājuma iespējām, demonstrējot radniecīgo priekšmetu galvenos saskares punktus mērķu un uzdevumu valsts izglītības standarta formulējumā. Grupu darbā skolotājiem bija jāizsaka viedoklis par četriem aspektiem (sk. pielikumu Nr.3)

Rezultāti parādīja, ka galvenie **šķēršļi** ir

- Viela netiek apgūta vienlaicīgi (paralēli);
- Tēmu pārklājums (informācijas vienādība);
- Saturiski nesaskaņotas programmas;
- Katram priekšmetam savs skolotājs;
- Materiāli tehniskās bāzes trūkums;
- Nevēlēšanās apgrūtināt sevi (skolotājs nav motivēts);
- Skolēna nevēlēšanās koncentrēties konkrētā tēmā (skolēns nav motivēts).

Uz jautājumu – kādi nepieciešami **resursi**, skolotāji atbildēja:

- Rakstītie avoti;
- interneta resursi, piemēram, www.youtube.com, www.uzdevumi.lv;
- Kolēģu sadarbība;
- Laiks;
- Atlanti, kartes;
- Pārzināt skolas bibliotēkas materiālu;

- Pieredzes apmaiņa;
- Apkopjošie prezentācijas materiāli (atkārtošanai);
- Finances, lai veicinātu skolotāja pašizglītību, mācību ekskursijas stundas citā; vidē – rūpnīcā, muzejā u.c.;
- Skolēnu ieinteresētība.

Mācību **vide** ir nozīmīga veiksmīga mācību darba nodrošinājumam. Populārākās atbildes bija:

- Materiāli tehniskais nodrošinājums;
- Saturiski saskaņota ar mācāmo priekšmetu;
- Pozitīva (telpiskās attiecības);
- Nenovērš uzmanību no galvenā;
- Laba komunikācija (pozitīva gaisotne vērsta uz līdzvērtīgu sadarbību skolotājs-skolēns);
- Prasme orientēties tēmas materiālos.

Kas attiecas uz **skolotāju**, tad kolēģu viedoklis bija sekojošs:

- Būt elastīgam;
- Jāpārzina mērķis, programmu standarts;
- Jāpārzina un jādraudzējas ar tehnoloģijām;
- Jāizprot skolēnu personība (vecuma attīstības īpatnības);
- Laiks sev (ceļojumi, SPA utt.);
- Prasme atlasīt atbilstošu materiālu, lai nepārklājas;
- Jālasa jaunākā literatūra;
- Prasme sadarboties ar saviem kolēģiem;
- Zinoši;
- Laba veselība;
- Materiālā nodrošinātība;
- Apmierinātība ar privāto dzīvi.

Apkopojot iegūto rezultātus, skolotāji vienojās, ka galvenie šķēršļi ir nesaskaņotas mācību programmas. Tas nozīmē, ka katrs skolotājs savā priekšmetā strādā autonomi un lai tuvinātos mērķim nodrošināt starppriekšmetu saikni un attīstīt skolēnos prasmi

uzdevumu risināšanā izmantot dažādos priekšmetos iegūtās zināšanas, ir nepieciešams pārstrādāt programmu. Tas savukārt mudina skolotājus sadarboties, strādāt komandā un jāapzinās, ka kopā iet uz vienu mērķi. Efektivitāti un taustāmus rezultātus iespējams sasniegt, ja tiek realizēta pedagogu vienotība un kā vienojošs faktors ir skolotāju inovatīva un atbilstoši mūsdienu prasībām domāšana. Domubiedriem ir vieglāk savā starpā vienoties par kopīgu mērķi un katra pedagoga individuālā izvēle ir atbildība par sasniedzamo rezultātu. Skolotāju motivācijas programmas izveide ir viens no pēdējā laika aktuālākiem jautājumiem, pie kuru izstrādes pašlaik strādā izglītības ministrijas komanda. Atbalstu šī jautājuma aktualitāti, jo sabiedrība zaudē talantīgus un perspektīvus pedagogus tikai dēļ neatrisināto jautājumu dēļ.

Reiz meklējot rosinošu informāciju savai stundai, internetā Liepājas pirmsskolas izglītības iestādes mājas lapā atradu Andželas Arjēnas stāstu. Kārtējo reizi biju pārsteigta un pārliecinājos, ka dabas likumi ir unikāli un cilvēkam ik pa laikam vajadzētu ieklausīties sevī un dabā meklēt atbildes uz saviem jautājumiem. „Dzērvju kāša mācība” pārliecina, ka par skolotāju savstarpējās sadarbības efektivitāti kopīga mērķa sasniegšanai, par atbalsta sniegšanu grūtā situācijā. Šis stāsts aicina sadarboties, sniegt viens otram atbalstu un galvenais nebaidīties lūgt palīdzību situācijā, kad tā ir nepieciešama. Strādājot komandā, iespējams iegūt augstākus rezultātus un attīstīt skolēnos prasmi veidot starppriekšmetu saikni.

Dzērvju kāša mācība

- *Katrs dzērves spārnu vēziens atvieglo lidojumu pārējām dzērvē, kuras lido aiz tās. Dzērvju lidojums kāšī ir par 71% efektīvāks nekā tad, ja tās lidotu vienatnē.*

Mācība: cilvēki, kuri darbojas saskaņoti un kuriem ir kopīgs mērķis, spēj to sasniegt daudz ātrāk.

- *Līdzko kāda dzērve izlido ārpus kāša, tā izjūt daudz lielāku gaisa pretestību un tāpēc mēģina pēc iespējas ātrāk atgriezties kāšī.*

Mācība: ir daudz grūtāk kaut ko padarīt vienatnē nekā strādājot kopā.

- *Kad vadošā dzērve piekūst, tā ieņem vietu kāša beigās, un cita dzērve kļūst par vadošo tās vietā.*

Mācība: vadības pienākumu sadale un sadarbība nodrošina iespēju katram būt gan vadībā, gan atpūsties no tās.

- *Dzērves, kuras lido kāša aizmugurē, nepārtraukti klaigā, lai pamudinātu priekšējās nesamazināt ātrumu.*

Mācība: pamudinājumam jākalpo motivācijai. Mums jābūt pārliecinātiem par to, ka mūsu pamudinājumi ir rosinoši, nevis tādi, kas atņem drosmi.

- *Kad kāda dzērve saslimst vai to ievaino un tā krīt, tai līdzī kāsī pamet un paliek kopā ar cietušo vēl divas dzērves. Tās paliek kopā ar spēku zaudējušo dzērvi tik ilgi, kamēr tā izveseļojas vai aiziet bojā. Tikai tad tās panāk savējo vai pievienojas citam dzērvju kāsim.*

Mācība: laiku pa laikam mums katram vajadzīga palīdzība. Tāpēc arī mums jābūt līdzās kolēģim grūtā brīdī.

Pirmā aptauja sniedza ātru ieskatu skolotāju noskaņojumā un rezultāti parādīja attieksmi pret starppriekšmetu saiknes nodrošinājuma iespējām (sk. pielikumus Nr.4). Otra iespēja noskaidrot skolotāju viedokli bija elektroniska anketa interneta portālā www.visidati.lv. Elektroniskās anketas priekšrocība ir tāda, ka dod iespēju skolotājam veltīt tik daudz laika, cik nepieciešams un nesteidzīgi pārdomāt savas atbildes. Kopā bija jāatbild uz deviņiem jautājumiem, uz anketu atbildēja deviņi pedagogi.

Aptaujas „Starppriekšmetu saiknes nodrošinājums mācību procesā” rezultāti

Respondentu statistika:

Respondentu skaits 9

Vīrietis: 0

Sieviete: 9

Rezultātu kopsavilkums:

1. Vai Jūs savā pedagoģiskajā darbā pielietojat starppriekšmetu uzdevumus?

regulāri	4		44.4%
dažreiz	5		55.6%
nepielietoju	0		0%
nezinu	0		0%

Iesniegto atbilžu summa 9

Aptaujāto 9 respondentu vidū visvairāk izvēlēta atbilde ir "dažreiz".

Vismazāk izvēlētas atbildes ir "nepielietoju"; "nezinu".

2. Kā metodiski tiek īstenota skolēnu sagatavošana starppriekšmetu uzdevuma izpildei?

- 1) Skolēniem izskaidroju veicamo uzdevumu, norādu tā saistību ar kādu no citiem priekšmetiem, sasaistes nozīmi.
- 2) Manuprāt, angļu valodā starppriekšmetu saikni ir iespējams veidot pilnīgi ar jebkuru priekšmetu ar salīdzinoši mazāku piepūli. Skolēni sākumā tiek iepazīstināti ar attiecīgās tēmas vārdu krājumu, un tad jau viss darbs - teksti, diskusijas, klausīšanās, video, pārspriedumi, gramatikas uzdevumi balstās uz konkrētu tēmu, ar kuru tiek veidota starppriekšmetu saikne.
- 3) Īpaši negatavoju, manā skolā integrēti strādā jau no 1. klases, tāpēc bērni to prot un ir pieraduši.
- 4) sniedzu nepieciešamo informāciju
- 5) materiālu gatavo skolotāja
- 6) 1. Skolotāju metodisko apvienību sanāksmēs mācību gada sākumā tiek saskaņotas mācību programmas. 2. Katras mācību tēmas ievadnodarbībā pēc pārrunām ar skolēniem var izdarīt secinājumus par to, kāda ir viņu zināšanu bāze dotajā tēmā, kas darāms kopīgi ar attiecīgo priekšmetu skolotājiem, lai nodrošinātu optimālu zināšanu apguvi ar starppriekšmetu saiknes palīdzību.
- 7) Pārrunas ar skolēniem; informācijas atlase; konkrēti uzdevumi, kas saistīti par apgūstamo vielu, piemēram, attēlo zīmējumā Ausekļa dzejoļa "Gaismas pils" saturu (literatūra, vizuālā māksla un vēsture), izrēķini, kāds ir Latvijas iedzīvotāju procentuālais sastāvs (vēsture, ekonomika, matemātika).
- 8) pārsvarā diskusijās
- 9) Skolēniem tiek piedāvātas darba lapas ar uzdevumiem, kuri tiek pildīti stundā, kopā ar stāstījumu un slaidu skatīšanos

3. Kādas grūtības skolēniem rodas, izpildot starppriekšmetu uzdevumus?

- 1) Skolēniem dažkārt ir ļoti grūti sintezēt dažādu priekšmetu informāciju (viņi mēdz piebilst, ka šobrīd taču ir tāda stunda nevis cita).
- 2) Manā gadījumā - saprast valodu, kā jau ar visiem citiem uzdevumiem.
- 3) Grūtības rodas, ja literāri pareizi jāraksta garāki teksti - stila kļūdas,

gramatika, vārdu trūkums.

4) neredz kopsakarības

5) sasaistīt faktus un notikumus

6) Nepietiekamas zināšanas vēsturē, literatūrā, mūzikā vai vizuālā mākslā var nopietni ietekmēt kulturoloģijas zināšanu apguvi. Jebkura sociālo zinību mācību priekšmeta zināšanu mīnusi attiecīgi ietekmē arī vēstures zināšanu apguves kvalitāti un pasaules vēstures attīstības kopsakarību izpratni.

7) Prasme sasaistīt, meklēt kopsakarības. Bieži skolēni neprot izmantot tās zināšanas, ko apguvuši citos mācību priekšmetos.

8) Nevaru atcerēties kādas grūtības. Valdorfskolā ir uzsvars uz starppriekšmetu saikni jau no 1. klases. Kaut arī ir noteikti atsevišķi priekšmeti, ja reāli mācāmo saista ar dzīvi ir dabiski, ka skolotājs nerunā tikai viena priekšmeta ietvaros, jo dzīvē šādu ietvaru būtībā nav.

9) laikposmu sasaiste - paralēļu vilkšana

4. Vai Jūs sadarbojaties ar citu mācību priekšmetu skolotājiem, lai izveidotu starppriekšmetu uzdevumus?

regulāri	1	11.1%
dažreiz	6	66.7%
nesadarbojos	2	22.2%
nezinu	0	0%

Iesniegto atbilžu summa 9

Aptaujāto 9 respondentu vidū visvairāk izvēlēta atbilde ir "dažreiz".

Vismazāk izvēlēta atbilde ir "nezinu".

5. Kādas mācību prasmes ir nepieciešamas skolēniem, lai viņi varētu sekmīgi izpildīt starppriekšmetu uzdevumus Jūsu stundā?

- 1) Patstāvīga darba iemaņas, spēja atlasīt, sintezēt informāciju, saskatīt uzdevumā starppriekšmetu saiti.
- 2) Apgūts vārdu krājums un attīstītas valodas prasmes (lasīšanas, klausīšanās, rakstīšanas, runāšanas)
- 3) Runāt, rakstīt, domāt, diskutēt.
- 4) Strādāt elastīgi
- 5) abstrahēt, analizēt, secināt

- 6) 1. Prasmes faktu un nepieciešamās informācijas atlasei. 2. Iegūtās informācijas strukturēšana. 3. Prasme sasaistīt dažādos mācību priekšmetos iegūtās zināšanas un veidot kopainu. 4. Radošums.
- 7) Iztēle, loģiskā un radošā domāšana. No mācību prasmēm - vizualizēšana, informācijas meklēšana un atlase (lasītprasme), komunikācija (interviju veidošana), rakstītprasme (radošie darbi), modelēšana (maketu veidošana) u.c.
- 8) Pirmkārt, nepieciešama domu brīvība, spriešanas prasmes.
- 9) sintēzes, analīzes, kritiskās domāšanas prasmes

6. Vai mācot ar starppriekšmetu mācību metodi, skolēniem ir labāki mācību sasniegumi un plašāks priekšstats?

ievērojami	5		55.6%
nedaudz	4		44.4%
bez izmaiņām	0		0%
pasliktinās	0		0%

Iesniegto atbilžu summa⁹

Aptaujāto 9 respondentu vidū visvairāk izvēlētā atbilde ir "ievērojami".

Vismazāk izvēlētās atbildes ir "bez izmaiņām"; "pasliktinās".

7. Lūdzu, miniet, ar kādām papildu grūtībām skolēni saskaras, pielietojot šo metodi, un kādi tās trūkumi?

1) Skolēniem ir grūti aptvert starppriekšmetu metodes informāciju konkrētā viena priekšmeta stundā (viņi pieraduši, ka matemātikā ir tikai matemātika, bet vizuālā māksla tur ir nevietā).

2) Trūkumi - lai veiksmīgi realizētu starppriekšmetu saikni ir jāsadarbojas skolotājiem, kopīgi jāizstrādā mācību plāns un materiāli, kas attiecīgi prasa papildus pūles no skolotājiem. Vēl ir jābūt pārdomātai saiknei, tā ir jāveido tur, kur tā ir dabiska, loģiska, ne speciāli meklējot, kā kaut ko saistīt. Tas prasa lielu kompetenci un zināmu pieredzi no skolotāja.

Ja skolēni nav trenēti saskatīt šo saikni un transformēt vienā priekšmetā, apgūtās zināšanas uz citu, tad tas viņiem sagādā grūtības, taču tas tiek atrisināts bieži to darot.

3) Skolotājiem ir jābūt labai sadarbībai, skolēniem, manuprāt, grūtību nav.

4) laikiēlplēgs process

- 5) nav pārbaudīti rezultāti, nevaru pateikt
- 6) 5. jaut. atbildē esmu to ietvērusi.
- 7) Papildus informācijas meklēšana, prasme sasaistīt zināšanas dažādos mācību priekšmetos. Grūtības sagādā domāšana, atcerēšanās, patstāvība, papildus darbs.
- 8) Stundā izvēršas plašas diskusijas un tas aizņem laiku.
Dažreiz mans kā skolotāja skatījums uz problēmu ir savādāks kā cita skolotāja un skolēni pamatskolā nostājas viena vai otra skolotāja viedokļu pusē, bet reāli jau dzīvē jautājumam, problēmai nav viennozīmīga skatījuma.
- 9) vienkārši ar vielas aizmiršanu, jo plašajā informācijas daudzumā daudz kas atmiņā nenostabilizējas un pazūd, kaut mācīts pavisam nesen citā priekšmetā

8. Vai skolēniem ir pietiekošas prasmes, lai sekmīgi izpildītu integrētos (starpriekšmetu) uzdevumus Jūsu stundās?

pilnīgi	0		0%
gandrīz	6		66.7%
nepietiekošas	3		33.3%
nezinu	0		0%

Iesniegto atbilžu summa 9

Aptaujāto 9 respondentu vidū visvairāk izvēlēta atbilde ir "gandrīz".

Vismazāk izvēlētas atbildes ir "pilnīgi"; "nezinu".

9. Kuras prasmes skolēnam ir nepieciešamas, lai viņš spētu izpildīt uzdevumus ar starppriekšmetu saiknes pieeju?

- 1) Skolēniem jāapgūst holistiska pieeja visam mācību procesam, nevis tas jāveido tikai atsevišķās priekšmeta robežās.
- 2) Pamatā visas domāšanas un spriešanas prasmes - problēmu risināšana, radoša domāšana, arī pētnieciskās, manā gadījumā, noteikti svešvalodas pārzināšana. Prasme pielāgot jau esošās zināšanas jaunām situācijās.
- 3) Spēja labi orientēties mācību tēmās, laba lasītprasme.
- 4) sadarbšanās, elastīgums
- 5) fizika, bioloģija
- 6) Citos mācību priekšmetos iegūto zināšanu izmantošana un kopainas veidošana.

- 7) Lasītprasme, loģiskā domāšana, salīdzināšana, secināšana.
- 8) Man liekas, ka šādu jautājumu jau atbildēju.
- 9) Sintēzes, analīzes, vispārināšanas

Skaidrojums: Izvēlēto atbilžu summa ir iegūta saskaitot respondentu visas atzīmētās atbildes uz šo jautājumu. Katras atbildes procentuālā vērtība tiek iegūta konkrētās atbildes izvēlēto reižu skaitu dalot ar kopējo iesniegto atbilžu summu.

Kā liecina iegūtie rezultāti, starppriekšmetu saiknes metodi savā darbā regulāri izmanto 44.4%, bet dažreiz 55.6% respondentu, kas ir mazliet vairāk par pusi. Tas saskan ar pirmās aptaujas rezultātiem, kad skolotāji minēja grūtības programmu saskaņošanā un papildus darbu, tomēr tas netraucē 44.4% izmantot starppriekšmetu saikni regulāri. Kaut arī skolotāji atzīst, ka starppriekšmetu saiknes nodrošināšana nav pieņemts kā viens no galvenajiem izglītības programmas vadmotīviem un no skolotāja tas prasa lielu piepūli un motivāciju, tomēr ir saskatāmi arī pozitīvi rezultāti:

- Valodas apguve spēj veidot starppriekšmetu saikni veiksmīgi, jo nav nekādu būtisku šķēršļu, kā tikai skolotāja motivācija;
- Spēja saskatīt un izmantot dažādos mācību priekšmetos gūtās zināšanas balstās uz analizēšanas, sintezēšanas, radošās domāšanas prasmju attīstības līmeni;
- Skolēnu sekmes ir ievērojami augstāki, praktizējot starppriekšmetu saikni nekā tad, ja citos mācību priekšmetos gūtās zināšanas netiek aktualizētas un paliek tikai sava priekšmeta robežās;
- Uz jautājumu vai skolēniem ir pietiekošas prasmes, lai sekmīgi pildītu integrētos uzdevumus, 66.7% respondentu atbildēja, ka „gandrīz”. Tas rosina domāt, ka pēc būtības skolēni ir gatavi iesaistīties integrēto uzdevumu izpildē, pie nosacījuma, ja skolotājs uzdrošinās un piedāvā saviem skolēniem šāda tipa uzdevumus;
- Aptaujas rezultāti atklāja starppriekšmetu saiknes nodrošināšanas grūtības. Tajā pašā laikā parādīja pedagogu pozitīvo pieredzi, kas ir uzmanības un pārņemšanas vērts;

- Valsts izglītības standarta mērķi iespējams efektīvāk un veiksmīgāk sasniegt, realizējot starppriekšmetu saikni mācību satura apgūvē.

3.2.Mācību satura komponents „Indivīds un sabiedrība”

<p>4. Mācību satura komponents Latvijas un pasaules vēsturē “Indivīds un sabiedrība”:</p> <p>4.1. vēstures process un vēsture kā zinātne;</p> <p>4.2. daudzveidīgā un mainīgā identitāte;</p> <p>4.3. indivīda vieta vēstures procesos;</p> <p>4.4. personības vērtīborientācijas apzināšanās.</p> <p>6. Mācību satura komponents “Sabiedrība, valsts un vara”:</p> <p>6.1. valsts un varas vēsture;</p> <p>6.2. Baltijas, Eiropas un pasaules politiskās kartes veidošanās svarīgākie posmi;</p> <p>6.3. Latvijas valstiskuma vēsture.</p>	<p>4. Mācību satura komponents kulturoloģijā “Indivīds un sabiedrība”:</p> <p>4.1. indivīda un sabiedrības attiecības dažādās kultūrās;</p> <p>4.2. tradicionālā, masu un elitārā kultūra.</p>
---	---

Šajā mācību satura komponentā vienojošie aspekti ir „vēstures process”, „indivīds”, „valsts”, „vara”. Darba lapa tika izstrādāta kulturoloģijā, apgūstot tēmu „Indivīds un vara” (sk.pielikumu Nr.5). Skolēnu uzdevums ir balstoties uz savām vēstures zināšanām, pilnveidot sintezēšanas, analizēšanas un argumentētā viedokļa veidošanas prasmes. Uzdevumi tika veidoti, ņemot vērā starppriekšmetu saiknes nosacījumus un ir paredzēti patstāvīgai izpildei. Lai sasniegtu pēc iespējas objektīvāku rezultātu, ir paredzēts, ka skolēni paši nosaka uzdevuma izpildes laiku, ilgumu un vietu.

Ar vizuālo avotu analīzes uzdevumu palīdzību var attīstīt un pārbaudīt skolēnu vizuālo lasītprasmi – atrast attēlā informāciju:

- saskatīt vēsturiskas personas;
- saskatīt simbolus;
- atpazīt laika un vietas pazīmes;
- atpazīt propagandu.

Darbs ar vizuālajiem avotiem attīsta arī vispārējās prasmes:

- apkopot un analizēt informāciju;
- izdarīt secinājumus.

Vizuālo avotu analīze un izpratne nav iedomājama bez pamatzināšanām par doto laika periodu.

Skolēnu darbu izvērtējums:

Ievads	Skolēni saņēma detalizētu instruktāžu par mājas darba izpildes kritērijiem un galvenajām prasībām, kā arī tika piedāvāta iespēja uzdot precizējošus jautājumus
1.UZDEVUMS:	Vizuālo avotu analīze. Skolēni bez grūtībām saskatīja kopīgas pazīmes, tomēr viņu atbildēs nebija vērojams dziļums. Raksturojot atšķirības, skolēni norobežojās ar vizuālām pazīmēm, neminot politiku darbības plašumu, mērogu un ietekmi uz pasaules vēstures attīstību.
2.UZDEVUMS:	Darbs ar rakstītiem avotiem. Šajā uzdevumā skolēniem bija nepieciešamas svešvalodu – krievu un vācu zināšanas. Valodu lietošana izraisīja apmulsumu un tas bija šķērslis uzdevuma pilnīgai izpildei
3.UZDEVUMS:	Eseja – radošais. Uzdevuma izpildes kvalitātes neatbilda vidusskolēnu zināšanu un prasību līmenim. Tas mudināja izstrādāt papildus uzdevumu un kopā izanalizēt skolēnu darbus
Atgriezeniskā saite	Kopumā skolēni uzskata, ka darbu varēja izpildīt rūpīgāk, veltot tam vairāk laika. Sākumā darbs šķita sarežģīts un grūts, tomēr uzsākot pildīšanu, skolēnu domas mainījās

Secinājumi:

- Skolēniem darbs kopumā bija piedāvāts neparastā formātā, kas prasīja lielāku piepūli;
- Skolēnu zināšanu līmenis ir apmierinošs uzdevumu izpildei ar starppriekšmetu saiknes saturu;
- Nepieciešams pilnveidot prasmes analizēt vizuālos un rakstītos avotus, kā arī esejas rakstīšanas iemaņas;
- Nepieciešama papildus skolēnu motivēšana un iedrošināšana;
- Skolēni nav pieraduši saistīt dažādos mācību priekšmetos gūtās zināšanas.

Nepieciešamie uzlabojumi:

- Pilnveidot prasmes analizēt vēstures vizuālos avotus;
- Vingrināt prasmes atpazīt un formulēt atslēgvārdus;
- Pilnveidot svešvalodu zināšanas;
- Pilnveidot starppriekšmetu saiknes veidošanas prasmes.

3.3.Mācību satura komponents „Kultūrvide laikā un telpā”

5. Mācību satura komponents Latvijas un pasaules vēsturē “Kultūrvide laikā un telpā” : 5.1. ģeogrāfiskās vides un sabiedrības mijiedarbība; 5.2. saimnieciskā darbība; 5.3. civilizāciju kultūrmantojums.	3. Mācību satura komponents kulturoloģijā “Kultūrvide laikā un telpā” : 3.1. kultūras jēdziena izpratne; 3.2. kultūra kā sistēma; 3.3. kultūras izpausmes formas; 3.4. kultūras procesi un starpkultūru attiecības.
---	--

Darbs ir izveidots kulturoloģijā kā noslēguma darba viens no uzdevumiem. Satura veidošanā tika ņemti vērā sekojošie atslēgvārdi: „ģeogrāfiskā vide”, „sabiedrības mijiedarbība”, „kultūras procesi un starpkultūru attiecības” (sk. pielikumu Nr.6). Skolēni iepazīnās ar galvenajiem kultūras pārmaiņu cēloņiem un balstoties uz savām zināšanām vēsturē, minēja piemērus ar faktiem, kuri apstiprina

augstāk minētos cēloņus. Pēc būtības uzdevumi ar starppriekšmetu saiknes uzdevumu ir kā neliels eksāmens ne tikai skolnieku zināšanām, bet ir arī skolotāja darba novērtējums. Abas puses var novērtēt līdz šim ieguldīto darbu. Grāmatā „Domāšanas māksla ikvienam jeb kā domāt ar prieku un azartu”¹² nodaļā „Kā es mācos?” ir runa par aspektiem, kuri motivē skolēnus mācīties dažādos vecuma posmos. Ikviens piedzimst ar kāri zināt, izpētīt, saprast, iemācīties, apgūt ko jaunu, ko vēl neprot. Zinātkāre ir saistīta ar personīgo vajadzību apmierināšanu. Bērnībā vajadzība mācīties ir dabiska nepieciešamība, to iespējams apmierināt, ja tiek radīti apstākļi, situācijas, stimulējoša, rosinoša, ieinteresējoša vide, kas mudina un iedrošina mācīties. Zinātkāre veicina motivāciju, savukārt, ja tās nav vai ir nepietiekoša, skolēnam trūkst pozitīvās pieredzes un aktivitāšu, kurās sevi realizēt. Darba rezultātam un darba produktivitātei ir cieša saistība ar motivāciju – pieaugot darba produktivitātei, proporcionāli pieaug motivācijas spēks, kas „dzen” uzsākto padarīt vai iesākt ko jaunu.

Līdz 10 gadu vecumam, runājot par neveiksmēm un vērtējot skolēna darbu, ir svarīgi paskaidrot, kā veidojas vērtējums un kā darbu iespējams uzlabot. Skolēns šajā vecumā nespēj pats objektīvi novērtēt un izlabot pieļautās kļūdas. Vēlēšanos mācīties var iznīcināt viens pieaugušā nejaušs apgalvojums un skolēna spēju nonicināšana. Ap 12 gadu vecumu pieaug motīvs pārvarēt grūtības, lai apliecinātu sevi. Šajā brīdī pieaugušā attieksmei jābūt pozitīvai un jāpauž ticību skolēna spēkiem, piemēram, ja tu pacentīsies, tad, iespējams, tev izdosies. Skolēns mācās izveidot prioritātes un reālistiski izvērtēt, ar kādu piepūli iespējams sasniegt vēlamo rezultātu. Savukārt vidusskolas vecuma jauniešiem nozīmīgs faktors, kas motivē mācīties, ir jēgas izpratne – kāpēc es to daru. Ja jauniešiem nespēs sevī radīt atbildi uz šo jautājumu par mācīšanās jēgu, citi motivējošie faktori darbosies vāji. „Motivācija ir personības „enerģija” un galvenais radošās attīstības virzītājspēks”.¹³

Pārdomājot augstāk sacīto par motivācijas rašanos, var secināt, ka pētījumā iesaistītiem skolēniem ir zema motivācija un bieži ir vērojama neizpratne un neziņa par savu turpmāko dzīvi.

¹² Autoru kolektīvs, *Domāšanas māksla ikvienam jeb kā domāt ar prieku un azartu*. Nordik, 2010. 165. – 172.lpp.

¹³ Turpat, 167.lpp.

Iepriekšējā skolēnu pozitīvā pieredze nav pietiekoša, lai spētu pievērsties uzdevuma izpildei ar pilnu atdevi un vēlēties sasniegt augstāko rezultātu. Draudzīga pieaugušā attieksme un pareizi noformulēti un uzdoti jautājumi atbilstošā vecumposmā skolēnā rosina domāšanu, palīdz sakārtot uzkrāto pieredzi, nodrošina, ka cilvēks patstāvīgi izdara izvēli un atbild par to.

Patstāvīgā mācību procesā rodas arī atbildības izjūta: cilvēks jūtas atbildīgs par to, ko iz izvēlēties darīt. Savukārt to, ko licis darīt kāds cits, vainu par neizdošanos vai kļūdām vienmēr var novelt uz citiem. Tikpat svarīgi, patstāvīgi mācoties, ir izmēģināt un pārlicināties, kas tieši tev pašam ir būtisks un piemērots.

Uzskatu, ka katram pieaugušam un pedagogam ir svarīgi apzināties tos faktorus, kas ietekmē skolēnu motivāciju mācīties:

- Panākumu izjūta;
- Vēlēšanās pabeigt uzsākto;
- Svarīgi personiskie iemesli;
- Sakarība starp lietām, darbībām;
- Vēlme izmēģināt ko jaunu;
- Pārmaiņas;
- Jauna, aktuāla informācija;
- Uzslava, atzinība, atalgojums;
- Jautājumu uzdošana;
- Oriģināls mācību materiāls;
- Draudzīga gaisotne grupā;
- Simpātisks skolotājs un humors.

Analīze:

Uzdevuma izpildes rezultāti skaidri parādīja baltos plankumus skolēnu zināšanās. Pieaugušo dzīvē baltie plankumi izraisa papildus motivāciju un interesei noskaidrot radušos jautājumus „Iejas, kas pielīp. Kāpēc dažas idejas iesakņojas, bet citas iznīkst”¹⁴, toties vidusskolas vecuma jaunieši no baltiem plankumiem baidās.

¹⁴ Hīts, Č., Hīts, D. *Iejas, kas pielīp. Kāpēc dažas idejas iesakņojas, bet citas iznīkst.* Zoldnera izdevniecība, 2011. 79.lpp.

Rodas nepilnvērtības komplekss un skolēni pēc rezultātu paziņošanas nav noskaņoti turpināt izpēti un izprast pieļautās kļūdas. Skolēni koncentrēja uzmanību uz viena uzdevuma izpildi īslaicīgi, un sasniegtais rezultāts nemotivēja skolēnus turpināt darbu. Iespējamie skolēnu uzvedības motīvi tika aprakstīt augstāk. Darba izpildes ietvaros skolēniem netika dota iespēja izmantot papildus literatūru.

Secinājumi:

- Skolēni ar grūtībām spēj veidot starppriekšmetu saikni;
- Skolēni uzdevuma izpildē saskārās ar vairākām grūtībām un palika neapmierināti ar rezultātu;
- Skolēni spēj īslaicīgi koncentrēties uz uzdevumu izpildi;
- Spējai izveidot starppriekšmetu saikni nepieciešama ievērojama mācību priekšmeta zināšanu bāze.

Nepieciešamie uzlabojumi:

- Nepieciešams regulāri veidot uzdevumus ar starppriekšmetu saiknes saturu;
- Svarīgi ir iemācīt skolēnus lietot iegūtās zināšanas;
- Nepieciešams attīstīt dziļāku vēstures procesu izpratni;
- Izstrādāt skolēnu motivācijas programmu ilgtermiņā.

3.4.Mācību satura komponents „Darbība”

<p>7. Mācību satura komponents Latvijas un pasaules vēsturē “Darbība”:</p> <p>7.1. informācijas avoti vēsturē un to lietošana;</p> <p>7.2. vēstures zināšanu izmantošana;</p> <p>7.3. vēstures norišu interpretēšana dažādās darba formās.</p>	<p>5. Mācību satura komponents kulturoloģijā “Darbība”:</p> <p>5.1. analītiski vērtējošā darbība, analizējot un vērtējot kultūru informatīvos avotus un kultūras liecības;</p> <p>5.2. radošā un pētnieciskā darbība.</p>
---	--

Pēdējā laikā pedagogi un mācību programmu autori arvien biežāk izjūt radošās domāšanas lomu un nozīmi daudzpusīgi attīstītas personības izveidē. Arī līdzšinējie pārbaudījuma Latvijas un pasaules vēstures 12.klases eksāmena trešās daļas rezultāti liecina, ka pārspriedums daudziem skolēniem ir liels izaicinājums vai pat klupšanas akmens. Skolēniem arvien biežāk ir vērojamas grūtības noformulēt un argumentēti paust viedokli. Izskatot mācību komponentu „Darbība”, atzīmēju sekojošus atslēgvārdus: „vēstures zināšanu izmantošana”, „vēstures norišu interpretēšana”, „radošā un pētnieciskā darbība”.

Kā jau iepriekš tika minēts, vēlme izzināt cilvēkā eksistē kopš piedzimšanas un tikai neprasmīgas pieaugušo attieksmes dēļ var tikt neglābjami iznīcināta. Aptuveni trīs četru gadu vecumā bērns pūlas minēt un izgudrot atbildes uz jautājumiem un ja šajā brīdī viņa atbildes tiek atraidītas, bērns pārstāj prātot un pieņem, ka atbildes ir meklējamas nevis viņa, bet gan vecāku atbildēs. Roberts Fišers grāmatā „Mācīsim bērniem domāt”¹⁵ uzskata, ka agrāk varēja apmierināties ar reproduktīvo mācīšanās veidu, kas bija pielāgota sabiedrības nemainīgam stereotipam un bija vērsta uz pagātni. Mūsdienās prasība domāt radoši nosaka ne tikai nākotnes uzdevumi, bet arī tagadnes vajadzības. Radošums ir īpašība, ko radoši cilvēki izmanto, lai iegūtu radošu rezultātu, kas varētu būt kaut kas oriģināls un piemērots jauniem apstākļiem.

Lai veicinātu radošumu, skolēni mācās rakstīt pārspriedumu jeb eseju. Tā mērķis ir pārbaudīt skolēnu prasmi izteikt viedokli par konkrētu tematu, loģiskās domāšanas un argumentēšana prasmi. Jau no 6.klases, sākot mācīties vēsturi, skolēni apgūst argumentētās esejas, pārsprieduma, kā arī dažādu veidu radošo uzdevumu veikšanas prasmes.

Lai pārspriedumā veiktu izvirzīto uzdevumu, skolēniem jāspēj:

- izvēlēties tēmai vai konkrētam vēstures notikumam atbilstošus faktus;
- izvērtēt faktu nozīmīgumu, tos iedalot svarīgākajos un maznozīmīgajos;
- strukturēt pārspriedumu, veidojot darba ievadu, izklāstu un nobeigumu;
- izmantot tēmai atbilstošus vēstures jēdzienus, izprotot to nozīmi;
- izteikties saprotami, argumentēti, bez liekvārdības un frāžainības;
- ievērot pareizrakstības normas.

¹⁵Fišers. R, *Mācīsim bērniem domāt*. Raka, 2005. 46. – 49.lpp.

Lai maksimāli atvieglotu skolēnu darbu un sniegtu precīzus ieteikumus esejas rakstīšanā, esmu izstrādājusi „Esejas rakstīšanas struktūru” (sk.pielikumu Nr.7), kur vienkāršā valodā tiek aprakstītas galvenās esejas rakstīšanas sastāvdaļas un tiek piedāvāti piemēri. Papildus tam, ņemot vērā Izglītības ministrijas jaunāko kārtību par esejas uzmetuma rakstīšanu, ir piedāvāta tabula, kas varētu palīdzēt skolniekam strukturēt savas domas un sekot līdzi esejas rakstīšanas nosacījumu ievērošanai (sk.pielikumu Nr.8). Šī tabula palīdz izveidot esejas iztirzājuma daļu.

Analīze:

Eseja tika piedāvāta kulturoloģijā, apgūstot tēmu „Indivīds un vara” (sk.pielikumu Nr.9). Esejas rakstīšanu skolēni veica mājās, individuāli plānojot laiku un sadalot personīgos darbus. Pēc esejas uzrakstīšanas skolēni saņēma anonīmas eseju kopijas ar uzdevumu, novērtēt savu klasesbiedru darbus. Skolēni mācījās sniegt atgriezenisko saiti, trenēja savu valodas lietošanas prasmes, salīdzināja cita formulējumu ar savu tēmas risinājumu. Sadarbībā ar latviešu valodas skolotāju tika novērtēta valodas lietošana.

Latviešu valodas skolotājas skolēnu darbu izvērtējums:

eseja Nr.1	Trūkst dažas pieturzīmes. Ieteikumus neveidot garus teikumus, bet gan sadalīt dažos īsākos. Pievērst uzmanību vārdu izvēlei. Autora viedoklis pausts fragmentāri.
eseja Nr.2	Trūkst dažas pieturzīmes, nepietiekošs apjoms. Autora viedoklis pausts fragmentāri. Ieteikums koncentrēties uz galvenās domas formulēšanu.
eseja Nr.3	Ieteikums izkopt literāro rakstīšanas stilu un pievērst pieturzīmju lietošanai. Autora viedoklis ir saprotams.
eseja Nr.4	Autora viedoklis nepārlicina. Nav ievērota esejas rakstīšanas struktūra. Trūkst secības ievērošanas. Ir tikai dažas pareizrakstības kļūdas.

Secinājumi:

- Nav ievērota esejas rakstīšanas struktūra;
- Nepietiekošs apjoms;
- Trūkst vēstures faktu lietošana;
- Didaktiskais mērķis netika sasniegts;
- Pavirša skolēnu attieksme un nepietiekoša motivācija pilnveidot savas prasmes.

Nepieciešamie uzlabojumi:

- Jāturpina sadarbība ar latviešu valodas skolotāju;
- Jāpilnveido prasmes eseju rakstīšanā, organizējot individuālas konsultācijas;
- Jāizstrādā ilgtermiņa motivācijas programma argumentēto pārspriedumu rakstīšanai.

Secinājumi

1. Mācību efektivitāti iespējams papildināt, plānojot vienlaicīgu tēmu apguvi vairākos mācību priekšmetos;
2. Mācību procesa plānošanā un realizācijā jāņem vērā nosacījumi, kas veicina skolēnos starppriekšmetu saiknes izveidi;
3. Skolēnu integratīvo prasmju veidošanās veicina uzdevumi tipa „salīdzini”, „sistemizē”, „analizē”, „atrodi atslēgvārdus”, „sadarbojies” u.c.;
4. Svarīgi ir mērķtiecīgi izmantot dažādas mācību organizācijas formas, piemēram, kompleksos mājas darbus, vispārinātas atkārtojuma stundas un mācību ekskursijas;
5. Galvenais integratīvo prasmju veidošanās procesā ir balstīšanās uz skolēnu interesi par citiem mācību priekšmetiem, šīs intereses attīstīšana un nostiprināšana;
6. Sistēmiskās domāšanas attīstību veicina materiāla sistēmisks izklāsts, radošie uzdevumi, problēmsituācijas, kas padara darbību radošu, veicina prasmju attīstību no reproduktīvā līmeņa uz radošo aktualizāciju;
7. Sistemātiski iesaistīt skolēnus starppriekšmetu saiknes īstenošanā un apzināšanā;
8. Lai atvieglotu skolēniem uzdevumu pildīšanu ar starppriekšmetu saiknes saturu, regulāri jāaktualizē zināšanu izmantošana, kas iegūta dažādos mācību priekšmetos;
9. Izmantot pēc satura un darbības struktūras analogus starppriekšmetu izziņas uzdevumus;
10. Iespējams apvienot tēmas, kurās ir saskatāms kopīgs jeb līdzīgs saturs, tomēr nav iespējams 100% apvienot divus mācību priekšmetus katra individuālo īpatnību un ievirzes dēļ;
11. Uzdevumi ar starppriekšmetu saturu veicina skolēnu prasmi izmantot dažādos priekšmetos gūtās zināšanas;
12. Vidusskolas skolēna domāšanas darbībai raksturīga augstāka vispārinājuma un abstrakcijas pakāpe. Palielinās interese un prasības lietu un parādību cēloniskajam izskaidrojumam, argumentācijai un apgalvojumu pierādījumiem. Skolēni var izdarīt pamatotus secinājumus, saistīt apskatāmās parādības un faktus sistēmā;

13. Vidusskolas vecuma jaunieši, vingrinoties starppriekšmetu saiknes izveidē ilgtermiņā sasniedz augstākus rezultātus;
14. Lomu spēles izmantošana iedarbojas kā spēcīgs motivējošs līdzeklis, kas attīsta interesi, kā arī aktivizē esošās zināšanas un palīdz tās izmantot. Lomu spēlēs attīstās tādas starppriekšmetu prasmes kā abstrakcija, vispārinājums un izvērtēšanas spējas;
15. Motivācijas paaugstināšanu veicina spēles ar profesionālo vai pasaules uzskata veidošanas raksturu, piemēram, runas etiķete, uzvedības kultūra, darba devēja un darba ņēmēja attiecības;
16. Darba rezultātam un darba produktivitātei ir cieša saistība ar motivāciju – pieaugot darba produktivitātei, proporcionāli pieaug motivācijas spēks, kas „dzen” uzsāktu padarīt vai iesākt ko jaunu;
17. Cilvēki, kuri darbojas saskaņoti un kuriem ir kopīgs mērķis, spēj to sasniegt daudz ātrāk;
18. Laiku pa laikam katram vajadzīga palīdzība. Tāpēc jābūt līdzās kolēģim grūtā brīdī;
19. Pamudinājumam jākalpo motivācijai. Tiem jābūt rosinošiem, nevis tādiem, kas atņem drosmi;
20. Anketēšanas rezultāti atklāja skolotāju viedokli par starppriekšmetu saiknes izveidi kā vienu no iespējamām skolēnu mācību rezultātu uzlabošanai;
21. Popularizēt ieguvumus no nodarbības ar starppriekšmetu saiknes metodes pielietošanu un aicināt skolotājus sadarboties, izstrādājot saskaņotu mācību programmu;
22. Sadarbībā ar valodu skolotāju jāturpina pilnveidot valodas lietošanas prasmes;
23. Jāizstrādā skolēnu motivācijas plāns;
24. Attīstīt prasmes strādāt komandā;
25. Izstrādāt radošus darbus ar starppriekšmetu saiknes saturu.

Izmantoto avotu un literatūras saraksts

- Alijevs, R. „Skola radošajiem”, Raka, 1998
- Andersone R. “*Izglītības un mācību priekšmetu programmas*”, RaKa, 2007
- Čehlova Z., Grinpauks Z. “*Skolēnu integratīvo prasmju veidošanās*”, Raka, 2003
- Ērgle A., Purēns V., Sviestiņa I. “**Kulturoloģija**”, RaKa, 2009
- Fišers, R. „Mācīsim bērniem domāt”, Raka, 1990
- Hīts, Č., Hīts, D. *Idejas, kas pielīp. Kāpēc dažas idejas iesakņojas, bet citas iznīkst.* Zoldnera izdevniecība, 2011. 79.lpp.
- Kalēja-Gasparoviča D. “*Studentu radošuma veicināšana vizuālās mākslas stundās*”, Rīga, 2012
- Kalniņa D. “*Pētnieciskās prasmes attīstība dabaszinībās*”, RaKa, 2012
- Klišāns V. “*Vēsture vidusskolai*”, I-IV daļa, Zvaigzne ABC, 2002
- Kopeloviča, A., Žukovs, L. *Didaktika. Ievērojamākie pedagogi par mācību teoriju.* Raka, 2000. 63., 71.lpp.
- *Kulturoloģija*, Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta standarts, 22.pielikums Ministru kabineta 2008.gada 2.septembra noteikumiem Nr.715
- *Vēsture*, Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta standarts, 46.pielikums Ministru kabineta 2008.gada 2.septembra noteikumiem Nr.715
- Metodiskais materiāls, „*Ieteikumi, gatavojoties valsts pārbaudes darbam Latvijas un pasaules vēsturē 12.klasei*”, atbildīgā par izdevumu Vita Jaunuzola VISC redakcija, 2013

Latvijas un pasaules vēsture.

Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta standarts

I. Mācību priekšmeta mērķis un uzdevumi

1. Mācību priekšmeta “Latvijas un pasaules vēsture” mērķis ir sekmēt izglītojamā kā demokrātiskas un pilsoniskas sabiedrības locekļa identitātes daudzpusīgu attīstību, izzinot Latvijas, Eiropas un pasaules vēstures procesus.

2. Mācību priekšmeta “Latvijas un pasaules vēsture” uzdevumi ir radīt izglītojamajam iespēju:

2.1. apzināties vēstures zināšanu nozīmi pagātnes izpratnē un iespējamo personīgās un sabiedrības attīstības alternatīvu izvēlē;

2.2. papildināt zināšanas un izpratni par svarīgākajiem Latvijas, Eiropas un pasaules vēstures notikumiem, cēloņsakarībām, procesiem;

2.3. padziļināt zināšanas un izpratni par Latvijas valstiskuma vēsturisko attīstību;

2.4. attīstīt analītiskās un sintezējošās darbības prasmes vēsturiskās informācijas avotu analīzē, lai patstāvīgi un argumentēti vērtētu vēstures norises un attiecības starp pagātni un mūsdienām.

II. Mācību priekšmeta obligātais saturs

3. Latvijas vēstures tematikai jāatvēr ne mazāk kā viena trešdaļa no kopējā vēstures mācību stundu skaita.

4. Mācību satura komponents “Indivīds un sabiedrība”:

- 4.1. vēstures process un vēsture kā zinātne;
- 4.2. daudzveidīgā un mainīgā identitāte;
- 4.3. indivīda vieta vēstures procesos;
- 4.4. personības vērtīborientācijas apzināšanās.

5. Mācību satura komponents “Kultūrvide laikā un telpā”:

- 5.1. ģeogrāfiskās vides un sabiedrības mijiedarbība;
- 5.2. saimnieciskā darbība;
- 5.3. civilizāciju kultūrmantojums.

6. Mācību satura komponents “Sabiedrība, valsts un vara”:

- 6.1. valsts un varas vēsture;
- 6.2. Baltijas, Eiropas un pasaules politiskās kartes veidošanās svarīgākie posmi;
- 6.3. Latvijas valstiskuma vēsture.

7. Mācību satura komponents “Darbība”:

- 7.1. informācijas avoti vēsturē un to lietošana;
- 7.2. vēstures zināšanu izmantošana;
- 7.3. vēstures norišu interpretēšana dažādās darba formās.

III. Pamatprasības mācību priekšmeta apguvei

8. Mācību satura komponents “Indivīds un sabiedrība”:

- 8.1. izprot vēstures avotu funkcijas un nozīmi vēstures zinātnē;
- 8.2. izprot vēsturi kā zinātni, kas attīstās, mainoties vēstures avotu pieejamībai;
- 8.3. izprot vēstures atspoguļojuma subjektivitāti;

- 8.4. raksturo svarīgākos Latvijas un globālās vēstures zinātnes virzienus;
- 8.5. ir pieredze analizēt dažādus viedokļus par lokālo, nacionālo un globālo vēstures procesu attīstību;
- 8.6. pilnveido pamatskolā apgūto vēstures jēdzienu izpratni, izprot un lieto jaunus vēstures jēdzienus;
- 8.7. apzinās vēstures izzināšanas nepieciešamību sevis un sabiedrības izpratnē, to noderīgumu dažādās profesijās;
- 8.8. izprot cilvēku identitāšu daudzveidību un vēsturisko mainīgumu;
- 8.9. izprot aizvēsturiskā kolektīvisma (savācējsabiedrības) cēloņus un izpausmes;
- 8.10. izprot grieķu polisas patriotisma, hellēniskā kosmopolītisma cēloņus un Senās Romas pilsonības pamatprincipus;
- 8.11. izprot viduslaiku Eiropas sabiedrības korporatīvismu un pasaules dalījumu kristīgajā un nekristīgajā pasaulē;
- 8.12. raksturo kārtu un reģionālo identitāti jaunajos laikos Kurzemē, Vidzemē un Latgalē;
- 8.13. izprot etniskās un nacionālās identitātes veidošanos Latvijā, Eiropā un pasaulē jaunajos un jaunākajos laikos;
- 8.14. analizē cilvēku identitātes dažādos vēstures laikmetos;
- 8.15. izprot indivīda lomu pirmatnējā sabiedrībā;
- 8.16. raksturo Seno Austrumu valdniecības pamatprincipus un izprot indivīda stāvokli Austrumu despotijās;
- 8.17. raksturo indivīda lomu antīkajā pasaulē;
- 8.18. izprot personības un sabiedrības attiecības viduslaikos;
- 8.19. izprot renesanses laikmeta individuālisma cēloņus;

8.20. raksturo indivīda lomas pieaugumu apgaismības un revolūciju laikmetā;

8.21. izprot atsvešinātības cēloņus un izpausmes industriālā un postindustriālā laikmetā;

8.22. analizē indivīda un sabiedrības attiecību modeļus dažādās ideoloģijās;

8.23. raksturo autoritārisma un totalitārisma attiecības ar indivīdu;

8.24. izprot indivīda lomu mūsdienu Austrumu un Rietumu sabiedrībā;

8.25. ir pieredze diskutēt par indivīda stāvokli mūsdienu sabiedrībā;

8.26. analizē un vērtē ievērojamu personību lomu vēstures procesos;

8.27. ir pieredze diskutēt par individuālo un kolektīvo atbildību vēsturē;

8.28. raksturo sievietes lomas evolūciju vēstures procesā;

8.29. izprot un kritiski vērtē mūsdienu pasaules procesus;

8.30. pamato kultūras pieminekļu un kultūras mantojuma aizsardzības, kopšanas un saglabāšanas nepieciešamību un realizē to praksē;

8.31. apzinās ētisko un vispārcilvēcisko vērtību pārmantojamības nozīmi un nepieciešamību;

8.32. apzinās demokrātisku un pilsonisku sabiedrību kā vērtību;

8.33. ir toleranta attieksme pret mūsdienu pasaules daudzveidību.

9. Mācību satura komponents “Kultūrvide laikā un telpā”:

9.1. izprot savācējsabiedrības atkarību no dabas aizvēsturiskajā laikmetā;

9.2. izprot neolītiskās “revolūcijas” būtību un tās globālās sekas;

9.3. izprot ražotājsaimniecības un ģeogrāfiskās vides mijiedarbību, prot to raksturot ar piemēriem;

9.4. izprot ģeogrāfiskās vides lomu dažādu civilizācijas tipu izveidē un attīstībā;

9.5. izprot industriālās un postindustriālās sabiedrības ietekmi uz vidi;

9.6. izprot lauksaimnieciskās ražošanas attīstības tendences un nozīmi Latvijas un Eiropas vēsturē;

9.7. izprot tirdzniecības attīstības tendences un nozīmi Latvijas, Eiropas un pasaules vēsturē;

9.8. raksturo darba dalīšanas vēsturi Eiropā un pasaulē;

9.9. izprot industrializācijas būtību un nozīmi Latvijas, Eiropas un pasaules vēsturē;

9.10. raksturo Austrumu kultūras sasniegumus;

9.11. izprot antīkās civilizācijas devumu Eiropas kultūrā;

9.12. izprot jūdaisma, kristietības un islāma mācību pamatus, raksturo reliģiju ietekmi Eiropas civilizācijas attīstībā;

9.13. raksturo Eiropas Rietumu un Eiropas Austrumu kristīgās kultūras izpausmes;

9.14. analizē civilizāciju saskarsmi un tās daudzveidīgās izpausmes un sekas;

9.15. raksturo Latvijas kultūrvēsturisko mantojumu.

10. Mācību satura komponents "Sabiedrība, valsts un vara":

10.1. izprot Austrumu despotiju un antīko polisu tipus, to izveides cēloņus un būtību, kā arī raksturo to atšķirības;

10.2. raksturo lielvalstu izveides cēloņus, bojāejas cēloņsakarības dažādos vēstures posmos, kā arī ir pieredze analizēt kopīgo un atšķirīgo to izveidē, uzbūvē un bojāejā;

- 10.3. izprot laicīgās un garīgās varas būtību un izpausmes viduslaiku Eiropā un islāma pasaulē;
- 10.4. raksturo valsts institūciju attīstību no viduslaikiem līdz mūsdienām;
- 10.5. raksturo parlamentārisma vēsturi;
- 10.6. izprot atšķirības starp antīko un Eiropas barbaru (ķeltu, ģermāņu, slāvu, baltu un somugru) pasauli senajos laikos;
- 10.7. zina viduslaiku Eiropas un jauno laiku pasaules politisko karti un raksturo būtiskākās izmaiņas tajā;
- 10.8. raksturo Baltijas politiskās kartes attīstību no viduslaikiem līdz mūsdienām;
- 10.9. raksturo Livonijas valstu, Kurzemes hercogistes, Zviedrijas, Polijas–Lietuvas, Krievijas lomu Latvijas un Baltijas reģiona vēsturē;
- 10.10. izprot koloniālisma būtību un sekas, zina lielākās koloniālās impērijas;
- 10.11. raksturo Pirmā pasaules kara svarīgākās norises un sekas;
- 10.12. analizē Eiropas un pasaules sociālekonomiskās attīstības tendences cēloņus starpkaru posmā;
- 10.13. raksturo Otrā pasaules kara svarīgākos cēloņus, norises un sekas;
- 10.14. prot raksturot, skaidrot un analizēt holokaustu, citus genocīdus un noziegumus pret cilvēci jaunāko laiku vēsturē;
- 10.15. izprot dalītās pasaules izveides cēloņus, izpausmes un sekas pēc Otrā pasaules kara;
- 10.16. izprot posttotalitārās sistēmas sabrukuma cēloņus un sekas;

10.17. izprot, analizē un vērtē globalizācijas procesu, skaidro starptautisko organizāciju (Eiropas Savienība, NATO, ANO) veidošanās cēloņus, attīstības gaitu un to lomu mūsdienu procesos;

10.18. raksturo Latvijas nacionālās idejas attīstību no kultūrautonomijas līdz neatkarīgai valstij;

10.19. izprot Latvijas valsts rašanās apstākļus, kā arī zina citus valstiskuma modeļus Latvijā;

10.20. izprot Latvijas Republikas veidošanās procesu;

10.21. izprot Latvijas demokrātisma un autoritārisma tendenču cēloņus, izpausmes un sekas, kā arī ir pieredze vērtēt Latvijas Republikas parlamentārisma un autoritārisma vēsturi;

10.22. izprot komunistiskās PSRS un nacistiskās Vācijas okupācijas režīmu ietekmi un sekas Latvijā Otrā pasaules kara laikā;

10.23. raksturo padomju režīma laiku un tā sekas Latvijas vēsturē;

10.24. izprot Latvijas valstiskuma atjaunošanās apstākļus un zina šī procesa svarīgākos notikumus;

10.25. ir pieredze analizēt daudzveidīgo sociālo, saimniecisko, ideoloģisko un ārpolitisko ietekmi uz Latvijas valstiskuma attīstību.

11. Mācību satura komponents “Darbība”:

11.1. analizē, vērtē un klasificē informācijas avotus, lieto tos vēstures procesa izzināšanā, interpretēšanā un sava viedokļa argumentēšanā;

11.2. prot izmantot bibliotēku, muzeju un arhīvu resursus vēstures procesa izzināšanā;

11.3. salīdzina un analizē dažādus vēsturiskos notikumus, procesus, personības, pamatojoties uz izvirzītajiem kritērijiem;

11.4. izprot, ka līdz ar kritēriju maiņu dažādu vēsturisko notikumu, procesu, personību salīdzinājumi var mainīties;

11.5. izprot likumsakarības vēstures procesā un tā pētīšanā;

11.6. lieto deduktīvās un induktīvās metodes vēstures norišu pētīšanā un skaidrošanā;

11.7. izprot jebkura vēstures procesa atspoguļojuma subjektivitāti un dažādu sabiedrības grupu viedokļu atšķirību iespējamību;

11.8. izmanto vēstures zināšanas sarežģītu un pretrunīgu vēstures situāciju un vēstures jautājumu izpratnē, skaidrojumā un analīzē;

11.9. analizē vēstures dažādās zinātniskās interpretācijas;

11.10. apkopo faktus sava viedokļa pamatošanai un atšķirīgu viedokļu analīzei;

11.11. izprot, ka katrai vēstures periodizācijai un vēstures notikumu vērtējumiem ir atšķirīgi kritēriji;

11.12. diskutē par pretrunīgiem jautājumiem vēstures procesā;

11.13. prot raksturot vēstures notikumus un procesus ar Latvijas vēstures piemēriem;

11.14. patstāvīgi veido uzskates līdzekļus, izstrādā tēzes, ziņojumus, referātus un zinātniski pētniecisko darbu pamatus par izvēlēto vēstures tēmu, izmantojot daudzveidīgus informācijas avotus;

11.15. pamato savu viedokli argumentēta pārsprieduma formā.

12. Izglītojamā attieksmes raksturo šī pielikuma 8.7., 8.31., 8.32. un 8.33.apakšpunktā minētās prasības.

Izglītības un zinātnes ministre T.Koķe

Kulturoloģija.

Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta standarts

I. Mācību priekšmeta mērķis un uzdevumi

1. Mācību priekšmeta “Kulturoloģija” mērķis ir sekmēt kultūrizglītotas personības veidošanos, apzinot pasaules kultūras mantojumu, un veicināt kultūru daudzveidības kopainas izpratni, attīstot prasmes iesaistīties Latvijas un pasaules kultūras procesos.
2. Mācību priekšmeta “Kulturoloģija” uzdevumi ir radīt izglītojamajam iespēju:
 - 2.1. veidot izpratni par kultūras jēdziena daudznozīmību, kultūru kā procesu;
 - 2.2. apzināties kultūru kā vērtību sistēmu indivīda un sabiedrības dzīvē;
 - 2.3. attīstīt prasmi analizēt un vērtēt kultūras tradīcijas un to mainību;
 - 2.4. veicināt tolerantu attieksmi pret citām kultūrām, izprotot to atšķirības un mijiedarbību;
 - 2.5. sekmēt savas kultūridentitātes apzināšanos pasaules kultūru kopainā;
 - 2.6. salīdzināt, analizēt un vērtēt kultūras sasniegumus, liecības un informatīvos avotus.

II. Mācību priekšmeta obligātais saturs

3. Mācību satura komponents “Kultūrvide laikā un telpā”:
 - 3.1. kultūras jēdziena izpratne;
 - 3.2. kultūra kā sistēma;
 - 3.3. kultūras izpausmes formas;
 - 3.4. kultūras procesi un starpkultūru attiecības.
4. Mācību satura komponents “Indivīds un sabiedrība”:
 - 4.1. indivīda un sabiedrības attiecības dažādās kultūrās;
 - 4.2. tradicionālā, masu un elitārā kultūra.
5. Mācību satura komponents “Darbība”:
 - 5.1. analītiski vērtējošā darbība, analizējot un vērtējot kultūru informatīvos avotus un kultūras liecības;

5.2. radošā un pētnieciskā darbība.

III. Pamatprasības mācību priekšmeta apguvei

6. Mācību satura komponents “Kultūrvidē laikā un telpā”:

- 6.1. izprot kultūras jēdziena daudzveidīgo lietojumu un kultūras veidošanās nosacījumus;
- 6.2. spēj skaidrot cilvēka vajadzību un attieksmju nozīmi dažādās kultūrās;
- 6.3. izprot kultūras, civilizācijas un dabas mijattiecības;
- 6.4. izprot zīmes un simbolus kā kultūras valodu;
- 6.5. izprot kultūru kā vērtību sistēmu un apzinās tās daudzveidīgo raksturu;
- 6.6. izprot ideju izpausmes kultūras simbolos, zīmēs un tēlos;
- 6.7. raksturo katras kultūras sabiedrībā pieņemto ideālu, varoņu un kultūrlaikmetu vērtību sistēmu kā attiecīgās kultūras raksturojošu liecību;
- 6.8. izprot tradīciju lomu kultūrā;
- 6.9. apzinās kultūras mantojuma nozīmību pasaules un Latvijas kultūras pastāvēšanā;
- 6.10. spēj raksturot reliģijas, filozofijas, mākslas, zinātnes, izglītības, tehnikas dominanti un nozīmi kultūrā;
- 6.11. atšķir un skaidro mitoloģisko, reliģisko un filozofisko pasaules redzējumu un pamatprincipus;
- 6.12. spēj salīdzināt kultūras laikmetiem raksturīgākos mākslas darbus un raksturot tos kultūrvēsturiskā kontekstā;
- 6.13. izprot un spēj raksturot Rietumu, Tālo Austrumu, Dienvidaustrumāzijas un islāma kultūrās dominējošo ideju atšķirības un līdzības;
- 6.14. izprot komunikāciju formu nozīmi un ietekmi uz kultūrām;
- 6.15. izprot kultūras daudzveidīgās izpausmes formas;
- 6.16. izprot un spēj raksturot Eiropas kultūras saknes;
- 6.17. izprot Rietumu un Austrumu kultūru dialogu;
- 6.18. prot argumentēti paust savu viedokli par kultūras attīstību;
- 6.19. izprot globalizācijas procesu un tā izpausmes kultūrās;
- 6.20. zina un izprot multikulturālisma principus;
- 6.21. izprot Latvijas kultūras saistību ar pasaules kultūru dažādām izpausmes formām;
- 6.22. apzinās kultūras līdztiesības un līdzvērtības principus;
- 6.23. apzinās sevi kā kultūras procesu dalībnieku.

7. Mācību satura komponents “Indivīds un sabiedrība”:

- 7.1. izprot indivīda vietu un sociālo lomu kultūrā, dažādu sociālo grupu mijiedarbību;
- 7.2. prot skaidrot ideoloģijas un varas ietekmi kultūrā;
- 7.3. spēj pamatot savu vērtību sistēmu un skaidrot tās mainības/nemainības iemeslus;
- 7.4. zina un vērtē etniskās un nacionālās kultūras pazīmes un atšķirības;
- 7.5. prot raksturot masu, elitāro un subkultūru, izprot subkultūru lomu mūsdienu sabiedrībā;
- 7.6. apzinās etniskās un nacionālās kultūridentitātes nozīmi, saskata savas iespējas nacionālās kultūras kopšanā;
- 7.7. izprot jaunrades un tradīciju nozīmi Latvijas un citās kultūrās.

8. Mācību satura komponents “Darbība”:

- 8.1. prot salīdzināt, sistematizēt un analizēt kultūras informatīvos avotus un liecības;
- 8.2. prot lietot nozīmīgākos kultūras jēdzienus;
- 8.3. spēj izvērtēt dažādus viedokļus par kultūru veidošanos mijiedarbību;
- 8.4. prot saskaņāt kultūru veidošanās un mainības cēloņus, starpkultūru problēmas un to iespējamās risinājumus;
- 8.5. ir motivēts un atbildīgi iesaistās kultūrvides veidošanas procesos;
- 8.6. ir tolerants pret dažādām kultūrām un prot veidot pozitīvas attiecības ar dažādu kultūru un reliģiju pārstāvjiem.

9. Izglītojamā attieksmes raksturo šī pielikuma 6.9., 6.22., 6.23., 7.6., 8.5. un 8.6.apakšpunktā minētās prasības.

Izglītības un zinātnes ministre T.Koķe

Anketa skolotājiem par starppriekšmetu saiknes veidošanas aspektiem pedagogu pieredzes apmaiņas konferencē „Gandrīz ideāla skola”

- 1.Kādi ir starppriekšmetu saiknes nodrošināšanas šķēršļi?
- 2.Kādi nepieciešami resursi?
- 3.Kādai jābūt mācību videi?
- 4.Kas jāizdara skolotājam?

Aptauja „Starppriekšmetu saiknes nodrošinājums mācību procesā”

1. Vai Jūs savā pedagoģiskajā darbā pielietojat starppriekšmetu uzdevumus?
2. Kā metodiski tiek īstenota skolēnu sagatavošana starppriekšmetu uzdevuma izpildei?
3. Kādas grūtības skolēniem rodas, izpildot starppriekšmetu uzdevumus?
4. Vai Jūs sadarbojaties ar citu mācību priekšmetu skolotājiem, lai izveidotu starppriekšmetu uzdevumus?
5. Kādas mācību prasmes ir nepieciešamas skolēniem, lai viņi varētu sekmīgi izpildīt starppriekšmetu uzdevumus Jūsu stundā?
6. Vai mācot ar starppriekšmetu mācību metodi, skolēniem ir labāki mācību sasniegumi un plašāks priekšstats?
7. Lūdzu, miniet, ar kādām papildu grūtībām skolēni saskaras, pielietojot šo metodi, un kādi tās trūkumi?
8. Vai skolēniem ir pietiekošas prasmes, lai sekmīgi izpildītu integrētos (starppriekšmetu) uzdevumus Jūsu stundās?
9. Kuras prasmes skolēnam ir nepieciešamas, lai viņš spētu izpildīt uzdevumus ar starppriekšmetu saiknes pieeju?

Skolēnu darba lapa kulturoloģijā. Tēma: „Indivīds un vara”

Datums _____ Vārds, uzvārds _____

Vadonisma pazīmes Hitlera, Staļina, Ulmaņa personības kultā

MĒRĶIS: *Salīdzināt Hitlera, Staļina un Ulmaņa personības kulta izpausmes.*

1.UZDEVUMS: *Uzmanīgi izpēti dotos attēlus, atbildi uz jautājumiem un izdari secinājumus!*

Ādolfs Hitlers Vācija

Josifs Staļins.
Propagandas plakāts.
PSRS

Kārlis Ulmanis. Pastmarka
Latvijas Republika

1.1.Kādas kopīgas pazīmes saskati?

1.2.Kādas atšķirības ir vērojamas?

1.3.Ar konkrētiem piemēriem skaidro, kā izpaudās „viena pasaule – viena ideja – viena vērtību skala” personības kultu izpausmē!

1.4.Secinājumi:

-
-
-
-

2.UZDEVUMS: Izlasi dotos tekstus un atbildi uz jautājumiem!

A. V. Plūdons „Lielais mantojums”

*Bij sava zeme mums; bij mums ar valsts jau
sava,*

Pār kuru zaigoja kā kāvi varoņslava.

To cīņās guvām mēs pēc lielā tautu kara,

*Tik viena trūka mums – mums trūka kopu-
gara.*

Šo dievu dāvanu mums Vadons atnesa.

Par dižu vienību viens tautu sakala.

*Un kamēr kopu-gars šis mūsu tautā
valdīs –*

*Nekādas varas mums šo zemi
nesaskaldīs.*

B. Имя Сталина упоминается и в [гимне СССР](#), сочиненном [Г. А. Эль-Регистаном](#) и [С.Михалковым](#) в [1943 году](#):

Сквозь грозы сияло нам солнце свободы,

И Ленин великий нам путь озарил,

Нас вырастил Сталин — на верность народу,

На труд и на подвиги нас вдохновил!

C.

Die Kuratoren fragen:
Warum waren so viele

foto: Sueddeutsche Zeitung Photo/Scherl/Deutsches
Historisches Museum

Deutsche bereit, ihr Handeln auf den "Führer" auszurichten und somit die NS-Diktatur aktiv zu unterstützen? Hier ein Propagandaschild.

Büsten von Hitler gab es zu Hauf: Auf dem Foto sind Arbeiterinnen mit Kunststeinbüsten abgebildet (1937).

<http://www.welt.de/kultur/article10275871/Adolf-Hitler-war-mehr-als-ein-Betriebsunfall.html>

2.1. Raksturo ar kādām personības kulta pazīmēm tiek apveltīti vadoņi tekstos A un B? Pasvītro atslēgvārdus!

2.2. Kāds apzināti priekšstats tika veidots?

2.3. Kādi ir tavi secinājumi?

-
-

3. UZDEVUMS: *Izvēlies vienu no izteicieniem un uzraksti īsu pārspriedumu par to, kādas domas tevī tas izraisa (kā tu to saproti, kur ir izteiciena spēks un gudrība)!*

- „Vara nebojā cilvēkus. Muļķi, nākot pie varas, sabojā varu” (B.Šovs)
- „Dīvaina vēlēšanās – tiekties pēc varas, lai zaudētu brīvību” (F.Bēkons)
- „Skolā skolotājiem ir tāda vara, par kādu premjerministri var tikai sapņot” (V.Čērčils)

Apvelkot attiecīgo skaitli, novērtē savu darbu:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Kas būtu jādara, lai vērtējums būtu augstāks?

Uzdevums kulturoloģijā: Kultūras procesi un starpkultūru attiecības

UZDEVUMS: *Iepazīsties ar galvenajiem kultūru pārmaiņu cēloņiem un balstoties uz savām zināšanām Latvijas un pasaules vēsturē, mini piemērus ar faktiem* (9 p.)

Kultūra mainās, ja:

1. Notiek izmaiņas vidē →
2. Cilvēku sabiedrība attīstās →
3. Rodas jaunas uzskatu sistēmas →
4. Citu tautu ietekme →
5. Valsts politika →

Kultūra nemainās, ja:

1. Sabiedrība ir izolēta →
2. Dabas vide ir nemainīga →
3. Pastāv spēcīgi reliģiskie aizspriedumi →
4. Valsts politika →

Instrukcija skolēniem: **Esejas rakstīšanas struktūra**

IEVADS: pirmajam teikumam vajadzētu pastāstīt, par ko eseja būs. Nākamajiem pārīs teikumiem pirmajā rindkopā ir jāieskicē argumentu secība.

Ievadu parasti dēvē par „tēmas pieteikumu”, tajā vienmēr konkretizē temata nosaukto problēmu, pamato izvēlēto problēmu. Vissvarīgākais uzdevums – ieinteresēt lasītāju par savu darbu.

Iespējamie varianti:

- Personisks pārdzīvojums
- Vēsturiskā attīstība
- No vispārīga uz atsevišķo
- Retoriski jautājumi
- Atgādinājuma pastāsts – fabula
- Situācijas apraksts

IZTIRZĀJUMS: nākamās 4-5 rindkopas ir veltītas tam, lai attīstītu galveno ideju vai argumentu. Rindkopu garums nav būtisks. Tā ir, jūsuprāt, svarīgāko ideju loģiska sakārtošana un pasniegšana.

Ja esejas tematu var uzskatīt par tēzi, tad esejas kārtība ir šāda:

Tēze (=īss formulēts atzinums, kura patiesīgums jāpierāda) ir tas, **KO** pierādām.

Argumenti (=apgalvojumi, kas tiek izvirzīti kā patiesi) ir tas, **AR KO** pierādām.

Fakti (=konkrēti piemēri) ir tas, **KĀ** pierādām.

Galvenā daļa ir secīga un loģiska temata atklāsme, apgalvojumu, argumentu, secinājumu izklāsts. Tā sastāv no spriedumiem (=argumentiem) par tematu, to pamatojuma un secinājumiem. Iztirzājumu veido atsevišķas rindkopas vai vairāku saturiski saistītu rindkopu savirknējums, kuru uzbūvē tiek ievērota noteikta secība:

- Spriedums (=arguments) → tā pierādījums → secinājums!
- Katrs arguments jāpamato vismaz ar 3 teikumiem

Māka spriest liecina par cilvēka gudrību, un tā ir nepieciešama jebkurā darbības jomā. Sacerot pārspriedumu, ikviens mācās pastāvīgi domāt, savus atzinumus formulēt un pierādīt to patiesīgumu. Arī mācību stundā katras saprātīgas atbildes pamatā ir pārspieduma elementi. Bez prasmes spriest nav iespējams sasniegt meistarību diskusijā un pārliecināt oponentu, kad tas jāpārliecina par savu taisnību. Katrā sabiedrībā gudrs cilvēks ir autoritāte.

NOBEIGUMS: *šajā daļā jūs apkopojat savas idejas, lai izveidotu secinājumus, kopsavilkumu.*

Savdabīgs tēmas kopsavilkums, kas ietver zināmu vispārinājumu, mēģinot apvienot loģisko un emocionālo. Nobeigumam, tāpat kā ievadam, jābūt konkrētam un īsam un jāsaturs secinājumu un slēdzienu kopums.

**Latvijas un pasaules vēstures centralizētā eksāmena jauns esejas rakstīšanas
uzmetums**

UZDEVUMS: *Izveido uzmetumu pārspriedumam par tēmu „_____”,
aizpildot tabulu!*

jēdzieni:		
1.		
2.		
3.		
***Vēstures fakts – <i>konkrēts vēstures notikums, vēstures epizode vai process</i>		
Pirmais fakts:	cēlonis:	sekas:
Otrais fakts:	cēlonis:	sekas:
Trešais fakts:	cēlonis:	sekas:

Skolēnu darbu paraugi esejas rakstīšanā kulturoloģijā.

Tēma: „Indivīds un vara”

UZDEVUMS: *Izvēlies vienu no izteicieniem un uzraksti īsu pārspriedumu par to, kādas domas tevī tas izraisa (kā tu to saproti, kur ir izteiciena spēks un gudrība)!*

- „Vara nebojā cilvēkus. Muļķi, nākot pie varas, sabojā varu” (B.Šovs)
 - „Dīvaina vēlēšanās – tiekties pēc varas, lai zaudētu brīvību” (F.Bēkons)
 - „Skolā skolotājiem ir tāda vara, par kādu premjerministri var tikai sapņot” (V.Čērčils)
-

Eseja Nr.1: „Vara nebojā cilvēkus. Muļķi, nākot pie varas, sabojā varu.”

Kas vispār ir vara? Vara – cilvēks kam ir daudz naudas un kurš ir gudrs. Jo gudrāks, jo vairāk naudas, jo vairāk naudas, jo lielāka vara.

Es domāju, ka vara nebojā cilvēkus, bet gan maina. Piemēram iedod parastam cilvēkam, kas vienmēr ar visiem ir runājis un smējies varu redzēsi kā viņš mainīsies, viņš vairs nebūs tik draudzīgs un saprotošs, viņš jau vairāk domās par sevi, par to kā iegūt vairāk naudu.

Un pa to, ka muļķi, nākot pie varas, sabojā varu. Tas gan tā varētu būt, jo padomā, ja tagad iedosi parastam zemniekam varu kurš neko nesaprot, viņš taču nedomās līdz ko dara, viņš naudu visu izšķiedīs pa visām malām un beigu beigās paliks plīks un nabags un vara arī līdz ar to zudīs.

Tāpēc es domāju, ka šim teicienam ir daļa taisnības nu vai arī pilnīga taisnība.

Eseja Nr.2: „Vara nebojā cilvēkus. Muļķi, nonākot pie varas, sabojā varu” (B.Šovs)

Manuprāt, vara cilvēkus nebojā, tikai padara gudrākus un dāvā pieredzi, dažiem šie pieredze ir pozitīva, dažiem negatīva. Lai cilvēks savu varu saglabātu viņam vajag būt tālredzīgam, mērķtiecīgam, pašpārliecinātam un vienlaikus arī paškritiskam, lai spētu optimāli izvērtēt savas iespējas un vajadzības.

Gudri un vareni ir cilvēki, kuri spēj paši pieņemt lēmumus nebalstoties tikai uz apkārtējo viedokļa un uzskatiem. Manuprāt, šajā izteicienā, kā muļķi ir domāti tie, kuriem nav sava viedokļa, kuri nav tālredzīgi un nespēj lietas pieņemt balstoties tikai uz savu viedokli. Es tādus cilvēkus sauktu par vienu no aitām aplokā. Aitas visas ir kopā, izdzīvo pēc bara instinkta, seko viena otrai un ne ar ko neatšķiras cita no citas. Pēc manām domām, šī izteiciena jēga slēpjas tajā, ka nevajag sekot barām, bet tieši otrādi dažreiz vajag iet pret upi, lai iegūtu varu pār baru.

Eseja Nr.3: „**Dīvaina vēlēšanās - tiekties pēc varas, lai zaudētu brīvību**” (F. Bēkons)

Mūsdienās ļoti daudzi cilvēki tiecas pēc varas. Pēc kaut kā augstāka un varenāka.

Es pilnībā piekrītu F.Bēkona izteicienam, ka tiecoties pēc varas cilvēki zaudē brīvību. Piemēram, tie paši politiķi, deputāti. Viņi cenšas kļūt varenāki, kļūstot vareni viņi zaudē savu brīvību – kļūstot atpazīstami, populāri. Šiem cilvēkiem nepārtraukti seko žurnālisti, kas uzdod jautājumus, fotografē un jautas privātajā dzīvē. Manuprāt, tā ir brīvības zaudēšana. Šiem cilvēkiem nepārtraukti ir jādomā par to kā viņi izskatās, kā uzvedās, kā rīkojas, kā runā un izturas. Vārdu sakot jāievēro varenu un populāru cilvēku etiķete. Pat brīvdienās šie cilvēki nevar atslābt, jo visapkārt ir žurnālisti. Bieži vien šie cilvēki saskaras ar nepatiesiem rakstiem par viņu dzīvi žurnālos, nelabvēlīgiem komentāriem internetā u.t.t. Protams, tas ir mans personīgais viedoklis, citi tam varētu arī nepiekrīst. Bet tajā pašā laikā es apbrīnoju tos cilvēkus, kuri izvēlas šādu dzīvi, spēj tikt ar to galā un viņiem tā pat patīk.

Eseja Nr.4: „**Dīvaina vēlēšanās – tiekties pēc varas, lai zaudētu brīvību.**”

Katrs saprot, ko nozīmē, ka kādam ir vara pār tevi, piemēram, vecākiem mājās, skolotājiem skolā un citiem pieaugušajiem... Ir daudz tādu cilvēku, kas grib, lai viņiem piederētu vara pār citiem nevis kāds cits valdītu pār viņiem.

Daudziem bērniem bieži ir nesaskaņas ar vecākiem, jo vecāki kaut ko aizliedz darīt, lai gan tik ļoti to vēlēties darīt, piemēram, apmeklēt kādu ballīti pie draugiem vai nenakšņot mājās. Tad bērni dusmojas uz saviem vecākiem, ka tie nav ļāvuši

viņiem iet. Tajā brīdī vecāki uztraucas par bērniem, lai ar viņiem nekas slikts nenotiktu.

Tomēr bērni vēl to nesaprot, ka vecāki cenšas viņus pasargāt no kaut kā ļauna, jo vecākiem ir vara pār saviem bērniem. Bet tā viņiem nedod brīvības sajūtu, jo ir jānes atbildība par bērniem, jādod pajumte un ēdiens, jānodrošina drošības un atbalsta sajūtu nepieciešamības gadījumā.

Tomēr ne tikai vecākiem ir vara, tā pieder arī dažādiem kultūras darboņiem – mūziķiem, māksliniekiem, rakstniekiem vai dzejniekiem. Varētu rasties jautājums, kāda gan viņiem vara?

Visiem cilvēkiem ir kāda vara pār citiem, ik atšķirīgi ir tās apmēri. Jo arī deputātiem pieder ļoti liela vara, tomēr prezidentam ir vara pār viņiem. Tādejādi viņi nevar darīt visu, ko vien vēlas. Viņiem vara uzliek zināmu pienākumu un atbildības nastu, jo jā rūpējas par valsts un iedzīvotāju labklājību, kā arī drošību.

Cilvēki būdami ar varu, zaudē sava veida brīvību, tomēr viņiem saglabājas zināmas priekšrocības – it kā augstāka loma citu acīs, sava veida popularitāte.

Katram būtu jāļauj izbaudīt varas mirkli, kad tev pieder vara par kādu, tikai ir jāzina arī savas varas robežas beigas.